

*Kirkuk University Journal
of Humanities Studies*
مَجَلَّةُ جَامِعَةِ كَرْكُوكَ لِلدِّرَاسَاتِ الْإِنْسَانِيَّةِ

<https://kujhs.uokirkuk.edu.iq>

DOI: 10.32894/1992-1179.2025.159146.1181

Date of research received 14/04/2025, Revise date 04/05/2025 and accepted date 07/05/2025

Language processing in a bilingual mental lexicon

Dr. Bakhan Sarhad Abdulrahman

Dr. Tanya Ismael Hama Amin

Abstract

This research is in the field of psycholinguistics, an attempt to explain and interpret the main theoretical areas of both languages processing in lexicon, Language processing is more complex in mental lexicon of bilingual than in monolingual, Methods of storing, organizing, retrieving and accessing lexical representations of both languages and their use in psycho-linguistic processes is different. in bilingual mental lexicon stored words from both languages and their related information, The distinction between the lexicon representations of the two languages is not absolute, there can be interact between the lexical representations of both languages therefore, this study attempts to explain how two languages are represented in bilingual lexical based on the theories and models of bilingual mental lexicon, to gain a better understanding of the nature and how bilingual mental lexicon works in the processing of both languages, also the quality and quantity of first language mediation in second language processing is explained based on the level of bilingual knowledge and skills in the second language, speakers who are in the early stages of second language learning rely on first language information to fill linguistic gaps in second language processing. Bilinguals increase their skills by experiencing more of the second language and transcend based on first language information, performs linguistic processes based on second language information and data.

Keywords: bilingual, mental lexicon, selection and lexical access.

معالجة اللغة في معجم عقلي ثنائي اللغة

م. د. باخان سرحد عبدالرحمن¹

م. د. تانيا إسماعيل حمه امين²

الملخص

هذه البحث في مجال علم النفس اللغوي، وهي محاولة للتفسير والتحليل في مجال النظريات الاساسية لمعالجة اللغتين في ذهن ثنائي اللغة، حيث أن معالجة اللغة أكثر تعقيدا في المعجم الذهني للثنائي اللغة مقارنة بأحادي اللغة، وكذلك تختلف طريقة التخزين، والتنظيم والاسترجاع والوصول الى التمثيلات المعجمية لللغتين واستخدامها في العمليات النفسية اللغوية. يتم تخزين الكلمات من كلتا اللغتين والمعلومات المرتبطة بها في المعجم لذهن ثنائي اللغة، والتميز بين التمثيلات المعجمية لللغتين ليس مطلقاً، يمكن أن يكون هناك تفاعل بين التمثيلات المعجمية لكلا اللغتين، لذلك وفي هذه الدراسة بناءً على نظريات ونماذج المعجم الذهني ثنائي اللغة، يحاول تفسير وحقيق كيفية تمثيل لغتين في المعجم الذهني ثنائي اللغة، لفهم طبيعة المعجم الذهني ثنائي اللغة وكيفية عمله في معالجة كلتا اللغتين بشكل أفضل يُشرح أيضاً مدى جودة وكمية وساطة اللغة الأولى في معالجة اللغة الثانية بناءً على مستوى المعرفة والمهارات ثنائية اللغة فيها، يعتمد المتحدثون في المراحل الأولى من تعلم اللغة الثانية على معلومات اللغة الأولى لسدّ الفجوات اللغوية في معالجة اللغة الثانية. يُحسن ثنائي واللغة مهاراتهم من خلال تجربة اللغة الثانية بشكل أكبر، ويتجاوزون حدودهم بناءً على معلومات اللغة الأولى، ويُجرون عمليات لغوية بناءً على معلومات وبيانات اللغة الثانية.

الكلمات المفتاحية: ثنائي اللغة، المعجم الذهني، انتخاب و الوصول المعجمي.

بهپروسه دابردنی زمان له فهرهنگی ئاوهرزی جووتزمانه دا

د.باخان سرحد عبدالرحمن، (مامۆستا)، بهشی کوردی، کۆلیژی پهروهرد، زانکۆی گهرمیان

د.تانيا اسماعيل حمه امين، (مامۆستا)، بهشی کوردی، کۆلیژی پهروهردی شارهزور، زانکۆی

ههله بهجه

پوخته

ئهم ليكۆلینهوه له بوارى زانستى زمانى دهروونىدايه، ههوليكه بۆ رافه كردن و ليكدانهوهى بواره تيورييه سه رهكويهكانى بهپروسه دابردنى دوو زمان له ئاوهدارى جووتزمانه دا، بهپروسه دابردنى زمان له فهرهنگى ئاوهرزى جووتزمانه دا بهراورد به تاكزمانه كان ئالۆزتره، شيوازى هه لگرتن، ريكخستن و به دهستهينانهوه و دهستپيداگه يشتنى نواندنه فهرهنگيهكانى ههردوو زمانه كه و بهكارهينانيان له پروسه سايكۆ-زمانيه كان جياوازه. له فهرهنگى ئاوهرزى جووتزمانه دا وشهكانى ههردوو زمانه كه و زانباريه پهيوهندىدارهكانيان هه لگيراوه، جيابوونهوهى نيوان نواندنه فهرهنگيهكانى ههردوو زمانه كه رها نيه، دهكرىت تيكچرژان له نيوان نواندنه فهرهنگيهكانى

¹قسم اللغة الكردية، كلية التربية، جامعة گرميان

²قسم اللغة الكردية، كلية التربية شهرزور، جامعة حلبج

هەردوو زمانەکاندا پروویدات، هەربۆیە لەم لیکۆلینەوەدا پشتبەست بە تیۆر و مۆدیلەکانی پەیوەست بە فەرەهەنگی ئاوەزێی جووتزمانە هەولێ راقەکردنی چۆنیەتی نواندنی دوو زمان لە ئاوەزدارێ جووتزمانەدا دەدرێت، تا تێگەشتنێکی باشتر لە سروشت و چۆنیەتی کارکردنی فەرەهەنگی ئاوەزێی جووتزمانە لە بەپروۆسەدابەردنی هەردوو زمانەکان بە دەستبەست، هەروەها چۆنیەتی و چەندیتیی نێوەندگیریی زمانی یەکەم لە بەپروۆسەدابەردنی زمانی دووەمدا لەسەر بنەمای ئاستی کۆزانیاری و لێهاتوویی جووتزمانە لە زمانی دووەمدا شەرقەکراوە، ئەو ئاخێوەرانە، کە لە فێربوونی زمانی دووەمدا لە قۆناغی سەرەتایان، پشت بە زانیارییەکانی زمانی یەکەم بۆ پێکەندەوهی کەلێنە زمانییەکان لە بەپروۆسەدابەردنی زمانی دووەم دەبەستن، جووتزمانە بە ئەزموونکردنی زیاتری زمانی دووەم توانا و توانستیان زیادەکات و پشتبەستن بە زانیارییەکانی زمانی یەکەم تێدەپەڕێن، لەسەر بنەمای زانیاری و داتاکانی زمانی دووەم پروۆسە زمانییەکان بەجێدەهێنێت.

وشە کلیلیەکان: جووتزمانە، فەرەهەنگی ئاوەزێ، هەلاویژکردن و دەستپێداگەشتنی فەرەهەنگی.

(٠) پێشەکی

(١/٠) ناوێشانی لیکۆلینەوهکە:

ئەم لیکۆلینەوه بە ناوێشانی (بەپروۆسەدابەردنی زمان لە فەرەهەنگی ئاوەزێی جووتزمانەدا) لە پوانگەیی زانستی زمانی دەروونی)دا، هەولێکە بۆ شیکارکردنی سروشت و چۆنیەتی کارکردنی فەرەهەنگی ئاوەزێی جووتزمانە لە بەپروۆسەدابەردنی هەردوو زمانەکان.

(٢/٠) پێبازی لیکۆلینەوهکە:

لەم لیکۆلینەوهدا، پەڕەوی لە پێبازی (پەسنی - بەراوردکاری) کراوە.

(٣/٠) بەشەکانی لیکۆلینەوهکە:

لیکۆلینەوهکە جگە لە پوختە بەزمانەکانی کوردی و عەرەبی و ئینگلیزی هەروەها پێشەکی و ئەنجام و لیستی سەرچاوەکان، لە دوو بەش پێکدێت. بەشەکانیش کراون بە چەند پارێکەوه:

(١) جووتزمانی و لیکەوتەکانی لەسەر تاکی جووتزمانە

(٢) بەپروۆسەدابەردنی زمان لە فەرەهەنگی ئاوەزێی جووتزمانەدا

(١) جووتزمانی و لیکەوتەکانی لەسەر تاکی جووتزمانە

جووتزمانی دیاردەیهکی جیهانییە، لە زۆربەیی ولاتانی جیهاندا بەدیدهکرێت، وەک پێگەیهک بۆ پێکەوهژیان و خۆگونجاندن لەگەڵ گروپە زمانییە جیاوازهکان، بە هۆکاریکی کاریگەر بۆ فێربوون و بەدەستخستنی زانیاری دادەنرێت. لەسەر بنەمای ئامارە بەدەستھاتووکان زۆربەیی دانیشتوانی جیهان جووتزمانەن، لە بەشێک لە ئامارەکاندا بە ٥٠٪ی دانیشتوانی جیهان شەرقەکراوە، لە لیکۆلینەوه نوێیەکاندا رێژەی جووتزمانی لەبرەودایە و بۆ ٧٠٪ بەرز دەبێتەوه (کولز، ١٣٩٧: ١٤٣). لیکەوتەکانی

جووتزمانی له سهر تاکی جووتزمانه پرسیکی فراوان و ئالۆزه، که کاریگه‌ریی فره‌په‌هه‌ند له‌خۆده‌گریت، لیکه‌وته ئه‌رینییه‌کانی وه‌کو درکپیکردن، کۆمه‌لایه‌تی، کلتوری، په‌روه‌رده‌یی و ئابوری به‌رچاون، ده‌کریت لیکه‌وته‌ی نه‌رینی هه‌بیت، له‌ ڕیگه‌ی ئاگایی له‌م ئاریشه‌نه و به‌کاره‌ینانی شیوازی دروست بۆ فێربوونی زمانی دووهم ده‌توانریت پێشگیری له‌ لیکه‌وته نه‌رینییه‌کان بکری.

(1/1) چه‌مکی جووتزمانه

جووتزمانی ئه‌و بارودۆخه‌یه، که تاک توانای په‌یوه‌ندیکردنی به‌ دوو زمان هه‌یه، له‌ ئیستادا جووتزمانی پانتاییه‌کی جیهانی هه‌یه، ئه‌م گه‌شه‌سه‌ندنه به‌ هۆکاره‌کانی وه‌کو، جیهانگیری، سیاسی، کرانه‌وه‌ی کلتوری، سیاسه‌تی په‌روه‌رده‌ی، کۆچکردن، ئابوری، ڕاگه‌یاندن و ته‌که‌له‌وجیا په‌یوه‌سته، له‌ به‌شیک له‌ ولاتانی‌شدا هه‌بوونی نه‌ته‌وه‌ی جیاوان، هۆکاریکی گرنگی دیکه‌یه بۆ زانیی زیاتر له‌ زمانیک، که یه‌کیک له‌ زمانه‌کان وه‌کو زمانی فه‌رمی یان هاوبه‌ش په‌سه‌ندکراوه، ئه‌گه‌ر زمانی زگماکی تاک له‌گه‌ل زمانی فه‌رمی جودابیت، تاک له‌ ژینگه‌ی خیزان و ژینگه‌ی ده‌ره‌وه‌ی زمانی جیا به‌کارده‌یه‌یت. ئه‌و ئاخپه‌هرانه‌ی، که دوو زمان به‌ پێه‌وه‌به‌ندانه ده‌زانن و به‌کاریده‌هینن به‌ (جووتزمانه) ناوده‌برین.

له‌ پێناسه‌کردنی جووتزمانه‌دا پێوه‌ری جو‌راوجۆر وه‌کو، ته‌مه‌نی فێربوون، توانای په‌یوه‌ندیکردن، ڕیژه‌ی به‌کاره‌ینان، ئاستی لیهاتوویی و کارامه‌یی یه‌کسان و زمانپاراوی له‌به‌رچاویگراوه، هه‌ربۆیه خسته‌ه‌رووی پێناسه‌کی ورد بۆ ئه‌م چه‌مکه‌ کاریکی دژواره. Bloomfield (1933:56) پێیوایه، جووتزمانه ئه‌و که‌سه‌یه هاوشیوه‌ی قسه‌پیکه‌رانی زمانی زگماکی شاره‌زایی و لیهاتوویی له‌ زمانی دووهمدا هه‌یه. Malmberg (1972) ته‌نها جووتزمانه سروشتیه‌کان (هاوکاته‌کان) به‌ جووتزمانه هه‌ژمارده‌کات و پێیوایه، جووتزمانه تاکیکه‌ جگه له‌ زمانی یه‌که‌م، هه‌ر له‌ مندالییه‌وه‌ فێری زمانی دووهم بووه (الله‌کریمی و همکارانش، ۱۳۹۷: ۴۸).

Bloomfield و Malmberg لیهاتوویی و توانای به‌کاره‌ینانی یه‌کسان له‌گه‌ل قسه‌پیکه‌رانی زمانی زگماکی به‌ پێوه‌ری جووتزمانی داده‌نیت. ئه‌م پێوه‌ره سنوورداره و پێوه‌ریکی گونجاو نییه، دیارده‌یه‌کی ده‌گمهنه، که تاک دوو زمان به‌ شیوه‌ی یه‌کسان و لیهاتووییانه هاوشیوه‌ی ئاخپه‌هرانی زگماکی به‌کاربه‌ینن، شاره‌زایی و لیهاتوویی جووتزمانه بۆ هه‌ردوو زمانه‌که ڕیژه‌یه و پشت به‌ گۆپاوه‌کانی (باکگراوندی تاک، باکگراوندی کۆمه‌لایه‌تی و پاده‌ی کارلیککردنی تاک له‌ قسه‌پیکه‌رانی هه‌ردوو زمانه‌که) ده‌به‌ستیت، ئه‌م توانایه به‌ تێپه‌ربوونی کات ده‌گۆریت، به‌جۆریک ده‌کریت زمانی یه‌که‌می لاوازیبیت و زمانی دووهم بیه‌ته جیگه‌ره‌وه‌ی. زۆربه‌ی جووتزمانه‌کان شاره‌زاییان له‌

هەردوو زمانەکه‌دا بە پله‌ی جیاوازه‌، بۆ نموونه‌، ده‌کریته‌ پێژە‌ی وشە‌کانی په‌یوه‌ست به‌ زمانیکی دیاریکراو له‌ فهره‌نگی ئاو‌ه‌زی‌دا به‌راورد به‌ وشە‌کانی زمانەکه‌ی دیکه‌ به‌رزتریته‌، یاخود جووتزمانه‌کان له‌ رووی زمانپاراوی له‌ هەردوو زمانەکه‌دا په‌کسان نین، زمانیکیان پاراوته‌ له‌ زمانەکه‌ی دیکه‌ به‌کارده‌هێنیه‌، په‌کیکیان ده‌ستیه‌ردان له‌ زمانەکه‌ی دیکه‌ ده‌کات و ئە‌کسیه‌ته‌که‌ی به‌سه‌ر ئە‌وێته‌دا ده‌سه‌پێنیه‌، ئە‌م بارودۆخه‌ ده‌کریته‌ له‌ سه‌رچه‌شنی جووتزمانیدا، که‌ له‌ له‌دایکه‌بوونییه‌وه‌ به‌رکه‌وته‌ی له‌گه‌ڵ هەردوو زمانەکه‌دا هه‌یه‌، به‌دیده‌کریته‌.

له‌ رابردوودا زۆریک له‌ پێناسه‌کان به‌شیوه‌یه‌ک بووه‌، که‌ جووتزمانه‌ی له‌ لی‌هاته‌وویی په‌کسان له‌ دوو زماندا سنوورداریکە‌، پێناسه‌کانی دواتر رێگه‌یان به‌ پله‌ی جیاوازی لی‌هاته‌ووی داوه‌. زۆربه‌ی تیۆرزانە‌کانی هاوچه‌رخ له‌ پنتیکدا په‌کده‌گرنه‌وه‌، که‌ شاره‌زایی له‌ لی‌هاته‌وویییه‌کانی زمان (خوێندنه‌وه‌، نووسین، قسه‌کردن و گوێگرتن) به‌ پێوه‌ری سه‌ره‌کی جووتزمانه‌ داده‌نین، نه‌بوونی شاره‌زایی له‌ هه‌ریه‌ک له‌م لی‌هاته‌ووییانه‌ به‌ جووتزمانه‌ هه‌ژمارناکریته‌ (استاینبرگ، ۱۴۰۰: ۲۷۴). به‌ تیروانیی Weinreich (1979: 73) جووتزمانه‌ ئە‌و که‌سه‌یه‌، که‌ ده‌توانیه‌ هەردوو زمانە‌که‌ی له‌دواییه‌ک له‌بری په‌کتر به‌کاربه‌ی‌نیه‌، به‌پێی ده‌وربه‌ری گونجاو له‌ دۆخی ئا‌خاوتندا. ئە‌م تیروانییه‌ پێوه‌ریکی سنوورداری بۆ جووتزمانه‌ دانه‌ناوه‌ و ئاستی لی‌هاته‌وویی پێویسته‌ له‌ هه‌ر زمانیکدا دیاریناکات، له‌سه‌ر بنه‌مای ئە‌م پێناسه‌یه‌ فیرخو‌زانی سه‌ره‌تایی به‌ جووتزمانه‌ داده‌نرێن. یاخود ده‌توانیته‌ بوتریته‌ جووتزمانه‌ ئە‌و ئا‌خیه‌ره‌یه‌، که‌ توانایی به‌کاره‌ینانی دوو زمانی به‌ شیوه‌یه‌کی شاره‌زاییانه‌ و کارامه‌ییانه‌ هه‌یه‌.

(۲/۱) چه‌شنه‌کانی جووتزمانه‌

بۆ باشتر شرو‌ف‌ه‌کردنی چه‌مکی جووتزمانه‌ تیشکه‌ده‌خ‌ریته‌سه‌ر چه‌شنه‌کانی جووتزمانه‌، هه‌ولده‌ریته‌ له‌ روانگه‌ی چه‌شنه‌کانی زیاتر ئە‌م دیارده‌یه‌ رافه‌بکریته‌. جووتزمانه‌ چه‌شنی جیاوازی له‌خۆده‌گریته‌، ئە‌مه‌ش له‌سه‌ر بنه‌مای پێوه‌ره‌ جو‌راو‌جو‌ره‌کانی (ئاستی لی‌هاته‌وویی، ته‌مه‌نی به‌ده‌سته‌ینانی، چوارچه‌یه‌ی وه‌رگرتنی زمانه‌کان و کاریگه‌ریته‌ له‌سه‌ر پرۆسه‌ ئاو‌ه‌زییه‌کان) پۆله‌کریته‌.

جووتزمانه‌کان له‌ روانگه‌ی ئە‌ندازه‌یی شاره‌زایی و لی‌هاته‌وویی بۆ جووتزمانه‌ی هاوئاست (هاوته‌راز)، جووتزمانه‌ی بالاده‌ست و جووتزمانه‌ی ناچالاک پۆله‌کریته‌. جووتزمانه‌ی هاوئاست ئە‌و که‌سه‌یه‌، که‌ توانای له‌ هەردوو زمانە‌که‌دا به‌ ئاستی بالا‌گه‌یشته‌وه‌ (حسین زاده و همکارانش، ۱۴۰۱: ۳۴۵) به‌ شیوه‌یه‌کی په‌کسان شاره‌زا و لی‌هاته‌وه‌. جووتزمانه‌ی بالاده‌ست ئە‌و ئا‌خیه‌ره‌یه‌، که‌ له‌ په‌کیک له‌ زمانه‌کاندا زیاتر لی‌هاته‌وو و کارامه‌یه‌ (واعظمی

و همکارانش، ۱۳۹۱: ۱۲۱). ده‌گريټ زماڻى بالاده‌ست زماڻى يه‌که‌م نه‌بيټ، زماڻى دووهم ئه‌و زمانه‌ بيټ، که زوټرټرين به‌کاره‌يتاڻى هه‌بيټ و زاليټ به‌سه‌ر زماڻى يه‌که‌مدا، به‌تاييه‌ت ئه‌و منڊالانه‌ى له‌ ته‌مه‌نيکى که‌مدا بۆ ژينگه‌يه‌کى زماڻى نوټ کوچده‌که‌ن و فيټرى زماڻيکى نوټ ده‌بن. له‌ جووتزمانه‌ى ناچالاکدا ئاخيوهر زماڻى يه‌که‌مى به‌هوى په‌يوه‌ندى کومه‌لايه‌تى وهرگرتووه، زماڻى دووهميش په‌بيټده‌بات و ليټيده‌گات، به‌لام تواناى به‌ره‌مه‌يتاڻى نيه‌ (حسين زاده و همکارانش، ۱۴۰۱: ۳۴۵)، به‌شیک له‌ شروقه‌کاران ئه‌م چه‌شنه به‌ جووتزمانه‌ هه‌ژمارناکه‌ن، که تاک تواناى به‌ره‌مه‌يتاڻى زماڻى دووهمى نيه‌.

به‌ پشتبه‌ستن به‌ ته‌مه‌نى به‌ده‌سته‌يتاڻى زماڻى دووهم جووتزمانه‌ بۆ (جووتزمانه‌ى پيشوه‌خت و جووتزمانه‌ى دره‌نگوه‌خت) ده‌سته‌ده‌کريټ. جووتزمانه‌ى پيشوه‌خت فيټربوونى زماڻى دووهم له‌ ته‌مه‌نى منڊاليدا له‌خوده‌گريټ، که ميشکى مروف له‌م ته‌مه‌نه‌دا له‌وپه‌رى ئاماده‌يدا به‌ وهرگرتن و فيټربوونى زمان، ده‌توانريټ بۆ فيټربوونى زمان له‌ قوناغى منڊاليدا سى قوناغ دياريبکريټ: قوناغى يه‌که‌م، له‌ له‌دايکبوونه‌وه تا سى سال، زماڻى يه‌که‌م و زماڻى دووهم هاوکات وهرده‌گرن، منڊالانى ئه‌م قوناغه تا دوو سالى پيژده‌يه‌کى فراوان له‌ وشه‌ تيده‌گه‌ن، له‌ سى سالىدا ده‌توانن سينتاکس و ياسا زمانيه‌کان و وشه‌ى فراوان له‌ ده‌ورو به‌ر وهربرگرن (محمد زاده، ۱۴۰۰: ۷). وهرگرتنى زمان له‌م قوناغه‌دا به‌ جووتزمانه‌ى هاوکات ناوده‌بريټ، که منڊال به‌ شيوازى هاوکات به‌رکه‌وتنى به‌ زياتر له‌ زمانیک ده‌بيټ، له‌ يه‌ک کاتدا زياتر له‌ يه‌ک زمان وهرده‌گريټ (استاينبرگ، ۱۴۰۰: ۲۸۳). ئه‌مه‌ش له‌ بارودوخکدا پرووده‌دات، که له‌ ژينگه‌ى خيزاندا دايک و باوک دوو زماڻى جودا به‌کارده‌هين، ئه‌م ژينگه‌ ريخوشکه‌ره، تا منڊال له‌ يه‌ک کاتدا دوو زمان وهربرگريټ.

قوناغى دووهم، له‌ نيوان سى تا هه‌وت ساليڊا به‌. قوناغى سيټيه‌م، ده تا سيانزده سالى له‌خوده‌گريټ (محمد زاده، ۱۴۰۰: ۷). ئه‌م دوو قوناغه‌ى فيټربوون زياتر په‌يوه‌سته به‌و منڊالانه‌ى، که له‌ ژينگه‌ى خيزانيان يه‌ک زمان به‌کاردين، زماڻى دووهم له‌ ژينگه‌ى ده‌ره‌وى خيزان فيټرده‌بن، زماڻى دووهم دواى وهرگرتنى زماڻى يه‌که‌م ده‌سته‌پيده‌کات، به‌مه‌به‌ستى زياتر په‌يوه‌نديکردن به‌ جيهانى ده‌ره‌وه (منصوريان و محمد، ۱۳۹۴: ۸۲۳). فيټربوونى زماڻى دووهم له‌م قوناغه‌دا به‌ جووتزمانه‌ى زنجيره‌يى ناوده‌بريټ، که فيټربوونى زماڻى دووهم دواى وهرگرتنى زماڻى يه‌که‌م ده‌بيټ. جووتزمانه‌ى دره‌نگوه‌خت له‌ ته‌مه‌نى هه‌رزه‌کارى يان پاش ته‌مه‌نى هه‌رزه‌کارى پرووده‌دات، ئه‌م چه‌شنه به‌شیکه له‌ جووتزمانه‌ى زنجيره‌يى (حسين زاده و همکارانش، ۱۴۰۱: ۳۴۵).

جووتزمانه كان له سهر بنه ماي كاريگه ريتي له سهر پرۆسه ئاوه زيبه كان بۆ جووتزمانه ي به رزبونه وه و جووتزمانه ي نزمبوونه وه پۆلده كرين. Lambert ئەم دوو چەشنەى جووتزمانه دياريدەكات، جووتزمانه ي زيادبوون ئاواژيه بۆ پشتگيريكردن و گەشەكردنى هەردوو زمانەكە بە شێوەى هاوتەريب. جووتزمانه ي نزمبوونه وه ئەو كەسەيه پلە بە پلە زانياريبه كانى زمانى يەكەم لەدەستدەدات، بەهۆى زيادبوونى شارەزايى لە زمانى دووهەدا (واعظمى و همكارانش، ۱۳۹۱: ۱۲۵-۱۲۶). جووتزمانه ي زيادكردن كاريگه ريبى ئەرينى له سهر كرده ئاوه زيبه كان دەبيت، لە ريگه ي فيربوونى زمانى نوێه زانيارى نوێ بۆ ليهاتووبى و ئەزموونه كانيان زياددەكەن و هەردوو زمانەكە دەبنە تەواوكەرى يەكتر، بەپيچەوانه وه لە جووتزمانه ي كەمكردن كيپرکى لەگەڵ يەكتر دەكەن، دەكریت زمانە نوێيه كە ببيتە شوينگره وه ي زمانى يەكەم، لە كاتيكدا زمانى دووهەم زمانى بالادەست و زمانى يەكەم زمانى ژيردەست دەبيت.

۳/۱) ليكهوتە ئەرينى و نەرينبه كانى جووتزمانى له سهر تاكى جووتزمانه

جووتزمانى كاريگه رى له سهر گەشەى زمانى، گەشەى توانا دركپيكردنه كان، ئامانجە پەروەردەبييه كان و پيكرهاتەى ئاوه زيبى تاك هەيه، ئەم كاريگه ريبانه دەكریت ئەرينى، ياخود نەرينى بن.

لە ليكۆلینه وه كانى پيش ناوه راستى سەده ي بيستەم جووتزمانى تەنها لەو پووه وه وهكو دياردەيه كى ئەرينى ليیده پروانرا، كە ئاستى پەيوەندىكردن لەگەڵ گەلان و نەتە وه جياوازه كان بەرزەدەكاتە وه، زياتر سەرنجيان لە سهر ئاريشه كانى جووتزمانى بووه و پييانوابوو، جووتزمانى گەشەكردنى زمانى و توانا دركپيكرنه كانى تاك دەوه ستينيت، لاوازى زمانى و دەستپوهردانى زمانى دينيته ئاراوه. ئەو رەخنانەى ئاراستەى جووتزمانى دەرگا، زياتر لەگەڵ جووتزمانەى پيشووه ختە هاوارانه بوون، نەك تيكرايى جووتزمانه كان، نيگه رانى سەرەكى ئەوه بوو، كە منداڵ لە قوناغى سەرەتايى تەمەنيدا هاوكات لە فيربوونى دوو زمان بەشدارييت، ئەگه رى بەباشى گەشەنەكردنى زمانى يەكەم و دووهەم زۆره، تاك توانا و توانستى تەواوى لە بەكارهينانى هەردوو زمانەكەدا نەبيت، بەباشى فيرنەبوونى زمانەكان ئەگه رى پوودانى دەستپوهردانى زمانى و هەلەى زمانى زياترەكات. Dwaly & Burt (1972) ليكۆلینه وه يه كيان لەبارەى هەلەى زمانى له سهر مندالانى تاكزمانه و جووتزمانه كردوو، هەلەكانى مندالانى جووتزمانه لەگەڵ هەلەكانى مندالانى تاكزمانه لە كاتى فيربوونى زمانى يەكەمدا بەراوردكرد، ئاواژەيان بە ليكهوتە نەرينبه كان لە مندالانى جووتزمانه كردوو و جەختيان لەوه كرده وه، كە زۆريک لە هەلەكانى جووتزمانه كان لە ئەنجامى ستراتيگييه ئاوه زيبه كان لە بەپرۆسەدابرندى زمانى دووهەم سەرچاوه يگرتوو، نەك كاريگه ريبى زمانى دايك.

له ليكۆلینه وههكانى دواتردا تيروانينهكان لهسهر جووتزمانى بهرهو ئاراستهى ئهرينى ههنگاويىنا و جووتزمانى به دياردهيهكى ئهرينى دادهنيين، پييانوايه كاريگهريى ئهرينى لهسهر بيركردهوه و تواناي دركپيكردى منداالان ههيه، فيربوونى زمانى دووهم له تهمهنيكى كه مدا تواناي ميشك بو كاركردى له بواره دركپيكردهكان زياددهكات، ميشكى منداالانى جووتزمانه بهراورد به منداالانى تاكزمانه بو شيكاركردى راهيئانه ريژمانيهكان، پۆلكردنى وشهكان، كۆكردهوه و ليدهركردى پيويستيان به چالاكى كه متر ههيه، واته تا له تهمهنى كه متردا فيربوونى زمانى دووهم دهستپييكه، ميشك بو چالاكييه ئاوهرى و دركپيكردهكان ئامادهيى زياترى ههيه (منصوريان و محمد، ۱۳۹۴: ۸۲۸-۸۲۹). Goksan و هاوکارانى (2020) له ليكۆلینه وههكاندا له بارهى كاريگهرييتى جووتزمانى لهسهر پيكرهاته و كاركردى ميشكى منداالان، كه له تاقيرنه وههكاندا شيوازي وينهگرته زرنهگهيه موگناتيسييان بهكارهيناوه، دهريانخستوه، كه جووتزمانى له منداالاندا هوكاره بو باشتكردى سه رنجدان، زياتربوونى ليها تووييهكانى كوئترۆلكردنى بهريوهبردنى ميشك و زيادبوونى پهيوهنديى ناوچه جياوازهكانى ميشك، كه دهكرت ببنههوى باشتربوونى بهپروسه دابردنى زانيارى، زياتر خوگونجيني ئاوهرى له بهپروسه دابردنى زمانهكان و بهخياريى له زمانيكه وه بو زمانيكى تر بگوازيتوه. Bialystok (2001) ليكۆلینه وههكه ئهجامدا و دهريخست، كه جووتزمانى كاريگهريى لهسهر گهشهكردى دركپيكردى، بهتاييهت ئهركى جيبهجيكردى له منداالانى جووتزمانه ههيه، كارامهتييهكانى ئهركى جيبهجيكردى له منداالانى جووتزمانه دا بهراورد به تاكزمانه له تهمهنيكى كه متردا گهشه دهكه، ئهم گهشهكردهش بههوى پيويستى بهردهواميان به بهريوهبردنى دوو پيرهوى زمان، چاوديريكردى، ريگريكردى و گوپيني بهردهوامى نيوان زمانهكان.

بهشيوهيهكى گشتى ليكۆلینه وه نوييهكان پييانوايه، جووتزمانى كاريگهريى ئهرينى لهسهر پيكرهاته و كاركردى ميشك، باشتربوونى تواناي دركپيكردى، گهشهكردى كارامهتييهكانى ئهركى جيبهجيكردى و زيادبوونى تواناي بهپروسه دابردنى زمان له منداالانى جووتزمانه دا دهبيت، ئهگهر منداال له ژينگهيهكى پشتيوانى و به شيوازيكى دروست زمانى دووهم فيربيت، ههردوو زمانهكه پشتيگيرييكريت، به فيربوونى زمانى دووهم زانيارى نوي بو ئهزمونهكانيان زياددهبيت، جووتزمانى بايهخى زمانى نازمانى بو منداال دهبيت، بهپيچهوانه وه، فيربوونى زمانى دووهم ببينههوى لهدهستدانى زانياريهكانى زمانى يهكه م و لاوازوونى، كاريگهريى نهرينى لهسهر كرده ئاوهرىيهكان بهپروسه دابردنى زمانى يهكه م دهبيت.

(٤/١) نيوهندگيریى زمانى يه كه م له به پرۆسه دابردنى زمانى دووهم

كارىگه رىى زمانى يه كه م له سهر به پرۆسه دابردنى زمانى دووهم له ليكۆلينه وه سايكۆ- زمانىيه كاندا دووپاتكراو ته وه، چۆنيه تى و چهنديتتى ئهم كارىگه رىيانه له سهر بنه ماى ئاستى زانىارىى و ليها تووى جووتزمانه له زمانى دووهمدا شروقه كراوه. تاكى جووتزمانه له وهرگرتنى زمانى يه كه م و دووهمدا په يره وى يه ك شيواز ناكهن، به لام فيرخوازان له پرۆسه وهرگرتنى زمانى دووهمدا سوود له زانىارىيه كانى زمانى يه كه م وهرده گرن، ليكچوونى نيوانيان وا دهكات، فيرخواز له خالى يه كه مه وه دهستپينه كات، به تاييه ت ليكچوون له نيوان زمانى يه كه م و دووهمدا زۆرييت. به شيك له زمانه كان ليكچوون له نيوانياندا زۆره، به شيكى ديكه يان كه متر ليكه چن، ليكچوون له ئاسته زمانىيه جياوازه كاندا دهرده كه ون، بۆ نمونه، بۆ كورد زمانىك فيربوونى زمانى فارسى به راورد به فيربوونى زمانى ژاپۆنى ئاسانتره به هوى ريژه و ليكچوونى نيوانيان، له نيوان زمانى كوردى و فارسى ريژه يه كى زۆرى ليكچوونىك له پرووى فۆنۆلۆجى، مۆرفۆلۆجى، سينتاكس، سيمانتيك و پراگماتيك به ديده كريت، ئهمه ش ئاسانكارى زياتر بۆ فيربوونى زمانى فارسى دهكات.

سوود وهرگرتن و به كارهيئانى زانىارىيه كانى زمانى يه كه م له لايه ن فيرخوازان، به مه به ستى بنياتنانى په يكه ريك له زانىارىى نووى بۆ زمانى دووهم به گواستنه وه وى فهرهنگى ناوده برييت. گواستنه وه وى فهرهنگى ديارده يه كه، كه تييدا زانىارىيه زمانىيه كانى زمانى يه كه مى تاك كارىگه رى له سهر تواناى ناسينه وه، ليكدانه وه، هه لگرتن و به ره مه يئانى زمانى دووهم هه يه، گواستنه وه وى فهرهنگى چ ليكسيم بيت، ياخود ليما له به كارهيئانى زمانى دووهمى جووتزمانه كاندا به ديده كريت (Jarvis, 2009: 100-102).

له ستراتييجى فيربوونى زماندا فيركه ره كان گرنگى به وه دهن، له ههنگاوى ئاسانه وه دهست به جييه جيكردى فيركردنى زمان بدن، تا فيرخوازان له سهر پرۆسه وى فيربوونه كه به رده مبن، قوناغ به قوناغ په رهيبيدات (كريم، ئاسۆ عبدالرحمن و حاجى فهرج، شاخه وان جهلال، ٢٠٢٢: ٣٤٢). Jiang (2000: 50-52) مۆديليكى سى قوناغى بۆ گه شه سهندنى زانىارىى فهرهنگى له زمانى دووهم پيشنياركرد، به مه به ستى پاقه كردنى چۆنيه تى په ره پيدانى نواندى ئاوه زى وشه كانى زمانى دووهم و بنياتنانى زانىارىيه كانى په يوه ست به وشه كانى زمانى دووهم له لايه ن جووتزمانه وه، قوناغه كان بريتين له: قوناغى فۆرم، قوناغى نيوهندگيرى ليماكانى زمانى يه كه م و قوناغى په يوه ستبون به زمانى دووهم (The second language integration stage). له قوناغى فۆرمدا سهرنجى فيرخواز له سهر سيما فۆرميه كانى وشه يه وهكو بيژه كردن و ريئوس، زانىارىيه كى كه مى سيمانتيك، سينتاكس و مۆرفۆلۆجى له دهروازه و

فهرهنگیدا له پرۆسهی فیربوونه کهدا جیگیرده بیئت. له قوناغی نیوه ندگیری لیماکانی زمانی یه کهمدا له بری ئه وهی زانیاریی نویی لیما دروستبکه ن، زانیارییه لیما یه کان له زمانی یه که میان وهرده گرن و به کاره یانی یه که فهرهنگیهکانی زمانی دووهم له لایه ن لیما هاوتاکانیان له زمانی یه کهم نیوه ندگیریده کرین. له م قوناغدا یه که فهرهنگیهکانی زمانی دووهم به شیوه یه کی لاواز به نوانده چه مکیه کانیا نه وه په یوه ستن، وشهکانی زمانی دووهم له ریگهی په یوه ندیی فهرهنگی له گه ل هاوتا وهرگیرانهکانیان له زمانی یه کهم به ستر اوته وه به نوانده چه مکیه کانیان.

تیروانینی مۆدیلی په یوه ندی وشه، که پیشنیارد هکات، له ریگهی وشهکانی زمانی یه کهم ده ستییداگه یشتن بۆ وشهکانی زمانی دووهم پروودهات، نهک له ریگهی چه مکه هاوبه شهکانیان (Ying, 2017: 25) بۆ ئه م قوناغی فیربوونه شیاوه، که فیرخوازان شاره زایی و لیها توویی ته وایان نییه و پشت به لیماکانی زمانی یه کهم بۆ پرکردنه وهی که لینهکانی زانیارییان له زمانی دووهم ده به ستن، ئه م پشت به ستنه به ستراتیجی فیربوون داده نریت. نیوه ندگیری لیماکانی زمانی یه کهم ده کریت کاریگه ریی ئه ری نی هه بیئت، فیرخواز به پشت به ستن به شاره زایی و زانیارییهکانی زمانی یه کهم پرۆسهی فیربوونی زمانی دووهم سانتر و خیراتر دهکات، زانیارییهکانی زمانی یه کهم ده توانیت یارمه تیده ریئت، تا فیرخواز توانای په یوه ندیکردنی هه بیئت، له و بارودوخانه ی په یوه ندیکردن، که فیرخواز توانست و توانای پیویستی بۆ به رده وامبوونی په یوه ندیکرن به زمانی دووهم نییه، بۆ نمونه کوردزمانیک له م قوناغدا له کاتی فیربوونی وشه یه کی نوی (picture) له زمانی ئینگلیزیدا پشت به نیوه ندگیری زمانی یه کهم ده به ستن بۆ تیگه یشتن له کوزانیارییه په یوه ندیدارهکانی ئه و وشه یه، ئه م جووته هاوتا وهرگیرانه (وینه) و (picture) له هه ردو زمانه کهدا سه ربه کاته گوری ناو، په پره و ی چه مکیکی هاوبه ش دهکن، گواسته نه وهی زانیارییهکانی زمانی یه کهم، که له گه ل زمانی دووهم لیکده چن، به گواسته نه وهی ئه ری نی داده نریت.

پشت به ستن به زانیارییهکانی زمانی یه کهم له به پرۆسه دابرنی زمانی دووهم ده کریت لیکه وتهی نه ری نی هه بیئت، ده ستیوه ردانی زمانی بیته ئاراه و فیرخواز به ره و هه له ی زمانی ببات، هه له کان به هوی ده ستیوه ردانی زمانی یه کهم و جیه جیکردنی ستراتیجیهکانی زمانی یه کهم له به کاره یانی زمانی دووهم سه رچاوه ده گریت، به تاییه ت له و فیرخوازانه ی ئاستی کوزانیارییان له زمانی دووهمدا که مه (کریستال ، ۱۳۹۳: ۲۲۸)، بۆ نمونه، ریزبوونی دروسته ی فریز و پسته له زمانی کوردی و ئینگلیزیدا هاوشیوه نین، په پره وکردنی هه مان ریزبه ندیی زمانی کوردی بۆ زمانی ئینگلیزی هه له ی

زمانی دینیتته ئاراوه، بۆ روونکردنه وهی زیاتر بۆ دهرخستنی نیوه دنگیری زمانی یه که م و
لیکه وته ئه ریئی و نه ریئییه کانی سه رنجده خه یه سه ر ئه م نمووانه:

۱/۱- کچه که هۆنراوه که ی خوینده وه.

The girl read the poem.

ب- کچیک هۆنراوه که ی خوینده وه.

A girl read the poem.

۱/۲- هیئا دهروات بۆ قوتابخانه.

Heva goes to school.

ب- هیئا کتیبه که ی له کتیبخانه وهرگرت.

Heva got the book from library.

۱/۳- مندا له جوانه که هات.

The beautiful child came.

ب- کچه که کتیبیکی باشی خوینده وه.

The girl read a good book.

له نموونه ی یه که مدا (ا) و (ب) ده بینن، مۆرفیمی ناسراوی و نه ناسراوی له
هه ردوو زمانه که دا هه یه، زانیارییه کانی زمانی کوردی یارمه تیده رده بیئت، تا فیرخواز
زانیاریی له باره ی ئه رک و به کاره یانی ئه م مۆرفیما نه له زمانی ئینگلیزیدا هه بیئت. ئه گه ر
سه رنجده یه نموونه ی دووهم (ا) و (ب) ده بینن، له هه ردوو زمانه که دا پریپۆزیشن
به هه مان سه ره وریزبوون به دیده کریئت و په یه وه ی یاسای سه ره سه ره تا ده که ن. له م دوو
رسته وردبینه وه، به کاره یانی کات له گه ل ده مکاتی کرداری رسته کاندای ده بینریت، له
هه ردوو زمانه که دا کرداری کاتی رابردوو و رانه بردوو هه یه. له نموونه ی سییه مدا (ا) و
(ب) ده رده که ویت، ئاوه لئاو له زمانی کوردی و ئینگلیزیدا په سنی ناو ده کات و ده بیته
دیارخه ری ناو. هه بوونی لیکچوون له نیوان زمانی یه که م و دووهمی جووتزمانه
یارمه تیده ریکی باشه، تا فیرخواز له خالی سه ره تاوه ده ستپینه کات و پشتبه ست به
زانیارییه کانی زمانی یه که م که لینه کانی زانیاریی زمانی دووهم پرپکاته وه، ئه مه ش به
گواستنه وه یه کی ئه ریئی داده نریت.

۱/۴- پشیله که گوشته که ی خوارد.

The cat ate the meat.

ب- ئافار کتیبه کی له ئافان وهرگرت.

Avar received A book from Avan.

۱/۵- کچه که ی شنیا ر هات.

Shinyar's daughter came.

ب- هه وراز خواردنی تهن دروست دهخوات.

Hawraz eats healthy food.

٦/١- ئه و چیرۆکه که ی خوینده وه.

She/He read the story.

ب- خالۆم/مامه م بینى.

I saw my uncle.

له نموونه ی چواره مدا (ا) و (ب) ئه وه به دیده کریت، بوونیادی رسته و ریزبوونی پیکهاته سینتاکسییه کانی رسته له زمانی کوردیدا هاوشیوهی زمانی ئینگیزی نییه، پهیره وکردنی ریزبه ندیی زمانی کوردی بۆ زمانی ئینگیزی و دهربینی بهرکاری راسته وخۆ و ناراسته وخۆ له پیش کرداری رسته که هه لهی زمانی دروستدهکات، ههروه ها مۆرفیمی ناسراوی و نه ناسراوی له رسته ی (ا) و (ب) دا ههیه، که ریزبه ندیه که ی له زمانی کوردی و ئینگیزیدا هاوشیوه نییه. له نموونه ی پینجه مدا (ا) و (ب) دهرده که ویت، ریزبوونی پیکهاته کانی فریز له ههردوو زمانه که دا جیاوازه، هه زمانیک پهیره و ی ریسای سه ره وریزبوونی تایبته به خۆی دهکات، وهک له رسته کانی (ا) و (ب) دا ده بینریت، زمانی کوردی له فریزی ناوی و فریزی ئاوه ل ناوی ریسای سه رکوتا جیه جیده کات، به پیچه وانه وه له زمانی ئینگیزیدا بۆ ههردوو چه شنی فریز ریسای سه ره ره تا پهیره و ده کریت. هه ربۆیه ناکریت هه مان ریسای زمانی کوردی بگواستریته وه بۆ زمانی ئینگیزی. ئه گه ره له نموونه ی شه شه م وردینه وه، ئه وه دهرده که ویت، مه رج نییه جووته وشه وه رگیژانه کان پهیره و ی چه مکیکی هاوبه ش بکه ن و تیکرایی سیما سیمانتیکیه کانیان هاوبه ش بیت. له رسته ی (ا) دا وشه ی (ئه و) چه مکه که ی فراوانتره، له زمانی کوردیدا بۆ نیر و می به کاردیت، به لام له زمانی ئینگیزیدا له هه مبه ره وشه ی (ئه و) و بۆ گه یاندنی ئه م چه مکه دوو وشه (He) بۆ نیر و (She) بۆ می به پیی ره گه زی دیاریکراو به کاردیت. له رسته ی (ب) دا وشه ی ئینگیزی (uncle) چه مکه که ی فراوانتره و له هه مبه ره وشه کوردیه کانی (مام) و (خال) به کاردیت، هه ربۆیه بۆ گشت بارودۆخیک ناگونجیت، به نیوه ندگیری وشه کانی زمانی یه که م ده ستپیدا گه یشتن بۆ چه مکی وشه کانی زمانی دووهم رپووبدات، ههروه ها له و نموونه یه دا ئه وه دهرده که ویت، جیناوه لکاوه کان له زمانی کوردیدا ده که ویتته دوا ی دیارخراوه که یه وه، به لام له زمانی ئینگیزیدا ده که ویتته پیش دیارخراوه که یه وه. له م نموونه دا دهرده که ویت زمانی کوردی و ئینگیزی هه ریه که یان بۆ ریزبه ندیی دروسته سینتاکسییه کانی فریز و رسته پهیره و ی ریسای تایبته به خۆیان ده که ن، پرۆسه ی

گواستنه وه له م باروودوخه دا به نه رینی داهه نریت و هه له ی زمانی لیده که ویتته وه، هه ربویه فیرخواز له قونای نیوه ندگیری چه مکیدا پیویسته ره چاوی زانیاری هاوبه ش و ناهاوبه ش بکات، تا له هه له ی زمانی به دورییت، ئه ویش به ئاشنابوون و بهرکه و تنی زیاتر و زیاتربوونی ئه زموونی جووتزمانه له گه ل زمانه که دا، فیرخوازن توانا و توانستیان له زمانی دووهدا زیاده کات، قونای به قونای هه له زمانیه کان که مده کاته وه.

به رده وامبوونی فیرخواز له پشتبهستن به نیوه ندگیری زانیارییهکانی زمانی یه که م له به کارهینانی زمانی دووهدا، که لینه ئاوه زییهکانی زمانی دووهدا پرده بیته له هاوتاکانیان له زمانی یه که مدها، له بری په یوهندی راسته وخو له نیوان وشهکانی زمانی دووهدا و چه مکهکانیان، فیرخواز پشتبهستن به لیماکانی زمانی یه که م بو تیگه یشتن و به بیرهینانه وهی وشهکانی زمانی دووهدا درێه پییدات، لیکه وتهی ئه رینی ده بیته، په روه رده کردنی زمانی دووهدا سستده کات و دیاردهی به به رده بوونی وشهکانی زمانی دووهدا دینیه ئاراوه، هه روه ها له دروستکردنی په یوهندی به هیز و راسته وخوی نیوان وشهکانی زمانی دووهدا و چه مکهکانیان ریگریده کات (Ying, 2017: 26).

فیرخواز له گه ل زیاتر بهرکه و تنی به زمانی دووهدا له قونای دیکه ی فیروبووندا، پشتبهستن به زانیارییهکانی زمانی یه که م تیده په رینن، به رهو بنیاتنانی سیسته میکی وردتر بو زمانی دووهدا هه نگاوده نین، ئه ویش قونای په یوهستبوونه به زمانی دووهدا. له قونای په یوهستبوون به زمانی دووهدا زانیارییهکانی لیما وه کو سیماننیک، سینتاکس، مورفولوجی به زمانی دووهدا په یوهستده بیته و له ریگه ی زمانی یه که مه وه نیوه ندگیری نا کریت (Jiang, 2000: 53). بو تاکی جووتزمانه له م قونای په ره سه ندوودا دوو پیروهی چه مکی کو ده بنه وه و یه که ده گر نه وه، له بری ئه وهی له پرۆسهکانی تیگه یشتن یان به ره مهینانی زمانی دووهدا پشت به زمانی یه که م بیه ستریت (Wei, 2020: 44)، هه ردوو زمانه که راسته وخو په یوهندی به چه مکه کانه وه ده که ن.

له پیروهی په ره سه ندوودا، جووتزمانه په یوهندی چه مکی راسته وخو په ره پییدهات، لیماکانی زمانی دووهدا راسته وخو به چه مکه هاوبه شهکانیان په یوهستن، نه که له ریگه ی لیماکانی زمانی یه که مه وه. فیرخوازانی ئاستی په ره سه ندوو له گه ل باشتربوونی توانایان له زمانی دووهدا به رهو مودیلی نیوه ندگیری چه مکی ده پون (له به شی دووهدا به وردی مودیله کان رافه ده کریت). ده توانریت بوتری ریت رولی نیوه ندگیری زمانی یه که م له به پرۆسه دابردنی زمانی دووهدا په یوهسته به ئاستی لیها تووی تاکی جووتزمانه له زمانی دووهدا، فیرخواز له ده ستنیکی فیروبووندا پشت به گواستنه وه و سوودوه رگرتن له زانیارییه زمانیهکانی زمانی یه که م له به پرۆسه دابردنی زمانی دووهدا ده به ستنیت. به

گه‌یشتنی به قوناغی پیشکەوتوتر لەبری ئەوەی بۆ تیگە‌یشتن یان بەرەمە‌هینانی زمانی دووهم پشت بە زانیاریەکانی زمانی یەکەم ببەستیت، لەسەر بنەمای زانیاری و داتا‌کانی زمانی دووهم پرۆسە زمانیەکان ئەنجام‌دەدات.

٢) بە‌پرۆسە‌دابەردنی زمان لە فەرەه‌نگی ئاوەزیی جووتزمانەدا

لەم بە‌شەدا هەول‌دەدرێت، لە چوارچێوەی زانستی زمانی دەروونیدا چۆنیەتی کارکردنی فەرەه‌نگی ئاوەزی لە بە‌پرۆسە‌دابەردنی هەردوو زمانە‌که‌دا ر‌ا‌قە‌بەریت و سروشتی فەرەه‌نگی ئاوەزیی جووتزمانەکان لە پرۆسە‌کانی هەل‌گرتن، ر‌یک‌خستن، بە‌دەست‌هێنانە‌وه و دەست‌پێدا‌گە‌یشتنی فەرەه‌نگی لەسەر بنەمای مۆدیل و گریمانە‌کانی فەرەه‌نگی ئاوەزیی جووتزمانە شیکار‌بەریت.

١/٢) فەرەه‌نگی ئاوەزیی جووتزمانە

فەرەه‌نگی ئاوەزیی جووتزمانە پانتاییەکی فراوانی لە لیکۆلینە‌وه جووتزمانیەکان داگیرکردووه، وەرگر‌تی زمان بۆ تاک‌زمانە و جووتزمانەکان بە چالاکیە‌کانی ئاوەز و می‌شکە‌وه پە‌یوە‌سته، ئاخی‌وەر فەرەه‌نگی ئاوەزی بۆ هەل‌گرتن، ر‌یک‌خستن، ناسینە‌وه، دەست‌پێدا‌گە‌یشتنی وشە‌کان، هەروە‌ها دەر‌شتنی یاسا بۆ بە‌کار‌هێنانیان و پە‌یوە‌ست‌کردن‌یان بە ژینگە‌وه بە‌کار‌دە‌هێنیت، هەربۆیە هەر قسە‌کە‌ریکی زمان خاوە‌نی فەرەه‌نگی ئاوەزییە، کە کۆ‌گایە‌که بۆ پە‌سمە‌ندە‌کردنی وشە‌کان، بۆ هەر وشە‌یە‌کی پە‌سمە‌ندە‌کراو نواندنیکی تایبەت بە‌و وشە‌یە لە فەرەه‌نگی ئاوەزیدا هەل‌گیراوه، ئەم نواندنانە بە دەروازە‌ی فەرەه‌نگی ناو‌دە‌برین، کە کۆزانیارییە پە‌سمە‌ندە‌کراو‌ه‌کانی پە‌یوە‌ست بە وشە زانراو‌ه‌کان لە‌خۆ‌دە‌گریت، ئەم کۆزانیارییانە‌ش لیک‌سیم و لیما دە‌گریت‌ه‌وه (بۆ زانیاری زیاتر بر‌وانە عبدالرحمن، باخان سرحد، ٢٠٢٤). لەم ر‌وانگە‌یە‌وه فەرەه‌نگی ئاوەزی تە‌نها لیک‌سیم‌ه‌کان لە‌خۆ‌نا‌گریت، دەروازە ئە‌ب‌ست‌راک‌تە‌کانیش لە‌خۆ‌دە‌گریت، کە پێ‌دە‌وتریت لیما. لیک‌سیم زانیاری فۆ‌نۆ‌لۆ‌جی و مۆ‌ر‌فۆ‌فۆ‌نۆ‌لۆ‌جی دە‌گریت‌ه‌وه، لیما‌کان زانیارییە سیمانتیکی، سیمانتاکسی، مۆ‌ر‌فۆ‌سیمانتاکسی، کۆ‌مە‌لایە‌تی و پرا‌گماتیکییە‌کان لە‌خۆ‌دە‌گریت، کە بە بنچینە‌ی بنیاتنانی قسە‌کەرە‌کان بۆ پیک‌هاتە‌ ر‌و‌و‌کە‌شە‌کان دادە‌نریت (Wei, 2002: 692-693)، بە‌و واتایە‌ی لیما وە‌ک بناغە‌یە‌ک بۆ بنیاتنانی پیک‌هاتە‌ی ر‌و‌و‌کە‌ش کار‌دە‌کە‌ن و ر‌یتمای قسە‌کەر بۆ چۆنیە‌تی دە‌ر‌برینی چە‌م‌ک بە فۆ‌رمی ر‌و‌و‌کە‌ش دە‌کە‌ن.

لە فەرەه‌نگی ئاوەزیی جووتزمانەدا وشە‌کانی هەر زمانیک (یە‌کە‌م و دووهم) لیمای تایبەت بە‌ خۆیان هە‌یه، کە زانیارییە گرنگە‌کانی وە‌کو سیمانتیک، دروستە‌ی ر‌یت‌زمانی، چۆنیە‌تی بە‌کار‌هێنانی وشە لە‌خۆ‌دە‌گریت، هەر زمانیک لیمای تایبەت بە‌ خۆی هە‌یه و بۆ زمانیکی دیاریکراو مارکە‌یلێ‌دراوه، می‌شکی جووتزمانە دیاریدە‌کات، هەر دەروازە‌یە‌ک

سهر به کام زمانه، ئەمەش پشتگیری له بهرهمهینانی لیکستی گونجاو له ئاستی پروکەشدا دەکات (Wei, 2020: 43). ئاماژە و دەرووبەری زمانی یارمەتیدەرن بۆ ھەلاویزکردنی زمانی، بۆ نموونە تاکیکی جووتزمانە بە پشتبەستن بە ئاماژەکانی (ھاوبەشی گفتوگو، شوین، بابەت و) بپارێدەدات پشت بە وشەکانی زمانی یەکەم یان زمانی دووەم بۆ پیکهینان و گەیانندی پەیام و مەبەستەکی بێستیت.

بە بروای Singleton (1984) فەرھەنگی ئاوەزی بریتیە لە مۆدیلیک لە ناو یادگەری درێژخایەندا و ھەلگری گشت کۆزانیارییەکانی قسەکارە دەربارەیی وشەکانی زمانەکی، یان ئەو زمانەکی دەیانیت، یاخود بریتیە لە کۆکراوێکی نوێنراوی وشە لە ھەژدا، کە یارمەتی تاک دەدات بۆ زمانپژاندن و فێربوونی زمان (مەحمود، ئافیسە کەمال، ۲۰۱۶: ۲۸-۲۹). دەتوانیت بوتریت فەرھەنگی ئاوەزی جووتزمانە ئەو کۆگایەییە وشەکان و کۆزانیارییەکانی پەيوەست پێیانەو لە ھەردوو زمانەکاندا ھەلەگری و لە پرۆسە سايكو-زمانیەکانی تیگەشتن و بەرھەمەینانی ئاھاوتندا بەکاریان دەھێنیت. فەرھەنگی ئاوەزی لە کەسانی جووتزمانەدا زیاتر جیگەیی سەرچ و شیکارکردنە، لە کەسانی جووتزمانەدا تەنھا کۆزانیارییەکانی ھەردوو زمانەکان پاریزیت، بەلکو دەبێت بە پێی دەرووبەری زمانییە کە زانیاریی زمانی شیاو ھەلاویزبکات و دەستپیداگەشتنی بۆی ھەبێت.

فەرھەنگی ئاوەزی جووتزمانە پێرھەویکی ئالۆزە و لەگەڵ دوو زمان پەفتاردەکات، جووتزمانەکان شیوازی ھەلگرتن، ریکخستن، بەدەستھێنانەو و دەستپیداگەشتنی وشەکان و بەکارھێنانیان لە پرۆسە سايكو-زمانیەکاندا لە تاکزمانەکان جیاوازی، ھەروەکو Grosjean (1989: 4) ئاماژەپێکەردووە، جووتزمانە بە ھاوتای دوو تاکزمانە لە یەک جەستەدا ھەژمارناکریت، بەو واتایە فەرھەنگی ئاوەزی جووتزمانە کۆی ئاوەزی دوو تاکزمان نییە، ئەمەش ھۆکارە بۆئەو بوتریت، ئەو مۆدیل و تیوریانەیی بۆ شروەکردنی بەپرۆسەدەبردنی زمان لە تاکزمانەدا پێشکەشکراون، بەسەرکەوتویی و بەوردی ناتوانن سروشتی کارلیککردنی فەرھەنگی ئاوەزی جووتزمانە لە بەپرۆسەدەبردنی زماندا پەسنبکات، ھەربۆیە مۆدیلەکانی شیکارکردنی فەرھەنگی ئاوەزی تاکزمانە تێدەپەرین، فەرھەنگی ئاوەزی جووتزمانە بە سروشت، پیکھاتە و داینامیکی خۆیەو پێویستی بە تیور و مۆدیلی تایبەت ھەیە. لە چوارچێوەی زانستی زمانی دەروونیدا چەندین مۆدیل بۆ پەرسقەدانەو پرسیارە وروژینراوەکانی پەيوەست بە بەپرۆسەدەبردنی زمان لە فەرھەنگی ئاوەزی جووتزمانەدا پێشکەشکراون،

ههريهكهيان لهسهر بنه مای تیروانینهکانیان گریمانه و پهرسقیان بۆ پرسیارهکان ههبووه.

مۆدیلێهکانی بهپروۆسه دابردنی زمان له جووتزمانه دا ڕاڤه کردنه کانیان لهسهر ئهم بابتهانه چرک دوو ده ته وه: چۆن ئاخێوه رانی جووتزمانه وشهکانی زمانی یه که م و دووهم له ئاو ده زیاندا هه لده گرن و ڕیک ده خه ن؟ ئایا جووتزمانه کان فرههنگی ئاو ده زیی هاو بهشیان بۆ په سمه نده کردنی وشه کان و کۆزانیارییه کانیان له هه ردو و زمانه که دا هه یه، یان فرههنگی ئاو ده زیی جیا بۆ هه ر زمانیک، یان تیکه له یه ک له فرههنگی ئاو ده زیی جیا و هاو بهش به کار ده هیئن؟ دوو زمان چۆن په یوه ستن به یه کتره وه، ئایا یه که فرههنگیه کانێ زمانه جیا وازه کان په یوه ندیان به یه که وه هه یه، وشهکانی هه ر زمانیک به هاو تاکانیان له زمانه که ی دیکه په یوه ستن؟ ئایا وشهکانی هه ردو و زمانه که هاو ئاست و هاوکات چالا که دب؟ ئه گه ر هاو ئاست و هاوکات چالا کبن، کتیرکی نیوان زمانه کان چۆن به رزه فته ده کرین، تا بتوانریت پینشگیری له ده ستیوه ردانی زمانی نا ئامانج بکریت و وشهکانی زمانی ئامانج به بی ده ستیوه ردانی زمانه که ی دیکه هه لایه ر بکرین و ده ستی دا گه یشتن بۆ وشه ی خوازاو له زمانی ئامانج رووبدات؟ له م لیکۆلینه وه دا هه ولده دریت، هه ریه ک له م پرسیاره وروژینراوانه شروقه و شیکار بکرین، تا تیکه یشتنی باشت و وردتر له سروشت و چۆنیه تی کارکردنی فرههنگی ئاو ده زیی جووتزمانه له به پروۆسه دابردنی هه ردو و زمانه که به ده ستییت، ئه ویش به پشکنینی مۆدیلێ جیا وازهکانی فرههنگی ئاو ده زیی جووتزمانه.

٢/٢) ڕیکخستنی فرههنگی ئاو ده زیی جووتزمانه

ئهم بابته مشتومڕیکی زۆری لهسهره، گریمانه ی جیاواز له باره ی چۆنیه تی هه لگرتن و ڕیکخستنی وشهکانی هه ردو و زمانه که له فرههنگی ئاو ده زیی جووتزمانه دا پینشکه شکارون، هه ولدراوه چۆنیه تی نواندنی دوو زمان له فرههنگی ئاو ده زیی جووتزمانه ڕاڤه بکریت. به بر وای Heredia و Brown (2006: 229) دیارترین دوو تیروانین له باره ی نواندنی ئاو ده زیی جووتزمانه، گریمانهکانی په یوه ست به بوونی فرههنگی ئاو ده زیی جوودا، یاخود فرههنگی ئاو ده زیی هاو بهش بۆ هه ردو و زمانه که یه. لهسهر بنه مای گریمانه ی فرههنگی ئاو ده زیی جوودا، بۆ هه ر زمانیک کۆگایه کی تایبه ت به و زمانه هه یه، که وشهکانی زمانه که و سیماکانی تییدا په سمه نده کراوه. لهسهر بنه مای گریمانه ی فرههنگی ئاو ده زیی هاو بهش، یه کهکانی هه ردو و زمانه که له تاکه فرههنگیک هه لده گیرین و له پیره ویککی یه کپارچه دا ده نویترین. بیجگه ئهم دوو گریمانه یه، گریمانه یه کی دیکه ئه وه یه، که ئاخێوه رانی جووتزمانه تیکه له یه ک له فرههنگی ئاو ده زیی

جوودا و هاوبهش بهكاردههينن، واته بهشيک له زانيارييهکانی جووتزمانه تاييهته به زمانیکی دياریکراو و بۆ زمانی کۆدليدراو سنوورداره، بهشيک له زانيارييهکان له هەردوو پێرهوه زمانیهکهدا بهدیدهکریت.

مۆدیلی کۆگای جیاوازی گریمانهدهکات، که جووتزمانهکان دوو پێرهوی نواندنی جوودا و ههريهکهیان تاييهته به زمانیکی دياریکراو دهپاریزن، ههريهکه له وشهکان، که جووته وهرگێرانی، نواندنی چه مکی تاييهته به خۆیان ههیه (Dong et al, 2005: 221). بهشيک له ليکۆلینهوهکانی پێشوو پشتگیری له بیرۆکهی کۆگای جودا کردووه بۆ نمونه (Lambert, Iqnetaw & Krauthamer (1968)) ئەم ليکۆلینهوانه شیوازهکان پرسیارنامه، بانگکردنهوه و تاقیکردنهوهی پهيوهندی نیوان وشهکان بهكاردههينن، ئەنجامه بهدهستهتاتوهکانی ئەم شیوازانە پشتگیری مۆدیلی کۆگای جیا دهکەن.

لهسەر بنهمای مۆدیلەکانی کۆگای هاوبهش، به پشتبەستن به داتا ئەزمونییهکان گهیشتونته ئەو ئەنجامهی، که پهيوهندی ئاوهزی له نیوان وشهکانی هەردوو زمانهکهدا ههیه، له هەر ئاستیکی نواندندا وهکو ئاستی ليکسیم، ليما و چه مکه بهیهکهوه پهيوهستن (Jarvis, 2009: 104).

Paradis (1987) له گریمانهی بهشهکۆمهله، De Bot (1992) له پێشنیارهکانیدا بۆ چۆنیهتی ههڵگرتهی یهکهکانی هەردوو زمانهکه و ریکخستنیان له فهرهنگی ئاوهزیدا ئەوهیان خستهپوو، که یهکه فهرهنگیهکانی زمانی یهکه و دووهم ژیرکۆمهله جیاوازهکان پیکدههينن، ژیرکۆمهلهکان بهپێی زمانهکان له فهرهنگیکی هاوبهشدا پۆلهکرین (Wei, 2002: 693)، بۆ نمونه له فهرهنگی ئاوهزی جووتزمانهیهکی کوردی- ئینگلیزیدا، وشهکانی کوردی ژیرکۆمهلهیهک و وشهکانی ئینگلیزی ژیرکۆمهلهیهکی تر پیکدههينن، ژیرکۆمهله جیاوازهکانیش له فهرهنگیکی هاوبهشدا ههڵگیراون.

ئەو بهلگانهی پشتیوانی له مۆدیلی کۆگای هاوبهش دهکەن، له تاقیکردنهوهکانی ریکخۆشکردنی سیمانتیکی نیوان زمانی، بریاردانی فهرهنگی، ئهرکهکانی ستروپ (Stroop)، ههڵخیسکاندنی زمان و دیاردەي لهسەر زمان (TOTs) له شیکارکردنی چۆنیهتی بهپروۆسهدابردنی زمان لای جووتزمانهکان بهدهستهتاتوون، که سنووردارییهکانی کۆگای جیا دهخهنهپوو، ئەوه دهردهخه، نواندنهکانی دوو زمان له پێرهویکی هاوبهشدا ریکدهخرین، کاریگهري نیوان زمانی پشتراستهکهنهوه. ليکۆلینهوه له دیاردەي لهسەر زمان له جووتزمانهکاندا بهلگهیهکی گرنگه بۆ پشتراستهکردنهوهی تیکچرژان و کارلیککردنی یهکهکانی هەردوو زمانهکه، بهپێی بهلگه ئەزمونییهکان

جووتزمانهكان بهراورد به تاكزمانهكان پيژدهيهكي بهرزتری دياردهی لهسهر زمان
ئهزموندهكه، كه پهنگدانهوهی سروشتی بهيهكهوه گريډراوی هردوو زمانهكهيه له
فهروهنگي ئاوهزياندا، كاريگهري هاوتا وهرگيډانهكان بو دروستبوونی دياردهی لهسهر
زمان له گشت ئاسته جياوازهكاني فيربوون بهديدهكريت (Ecke, 2009: 193).

لهسهر بنه ماي ئهم گريمانهيه كارليککردن و سهریهککهوتن له پرۆسهكاني بهکودکردنی
فونولوجی و نوانديان له نيوان زمانهكاندا بهديدهكريت. Roelofs (2003: 175)
ليکولینهوهيهكي به مهبهستی دهرخستنی پيژدهی كارليککردنی پيژهوی فونولوجی نيوان
دوو زمان له ئاوهزی جووتزمانهدا ئهجامدا، بهشداربوونی تاقیکردنهوهكاني
جووتزمانههی هولهندی- ئينگليزی بوون، له تاقیکردنهوهكانيدا ئهرکی پيخوشکردنی
نيوان زمانی بهکارهینا، گروپيک جووته وشهيان پيشکesh به بهشداربووان کرد، ئهو
وشانه له زمانهكاني هولهندی و ئينگليزی بوون، بهشیک له جووته وشهكان برگهی
يهکهميان يهکسان، بهشيکی دیکه له جووته وشهكان برگهی يهکهميان جياوازبوون،
پنتی گرنگ له تاقیکردنهوهكانيدا ئهويه، پهرسقدانهوهی بهشداربووان بو جووته
وشهكاني هولهندی و ئينگليزی، كه برگهی يهکهميان هاوبهش بو، بهراورد بهو جووته
وشانهی برگهی يهکهميان جياوازبوو، خيترابوو. واته ليکچوونی برگهی يهکهمی
جووته وشهكاني زمانی هولهندی و ئينگليزی، كه دهبيتههوی خيرایي له بهدهستهينانهوه
و دهستپيداگهيشتيان، ئهم ئهجامه دهریدهخات، وشهكاني زمانی يهکهم و دووهم له
پرووی فونولوجييهوه له ريگهی هه مان ميکانيزمی زنجيرهيهوه پلانيان بؤداريژراوه و
نواندن ي سهگميته فونولوجييهكاني زمانهكان له گهل يه کتر کارليکدهکن.

Hermans و هاوکارانی (1998: 213) ليکولینهوهيهكيان ئهجامدا، به مهبهستی
دهرخستنی ئهوهی، ئايا وشهكاني زمانی يهکهم له بهپرۆسهدابردنی زمانی دووهم
دهستپوهردانهکن ياخود نهخير؟ بهشداربوونی تاقیکردنهوهکه جووتزمانههی
هولهندی- ئينگليزی بوون، له تاقیکردنهوهكاندا ئهرکی ستروپ بهکارهینرا، له
تاقیکردنهوهدا له جووتزمانهكان دهخوازييت، وينهيهک به زمانی دووهم (ئينگليزی)
ناوبهينن، له کاتيکدا وشههی دهستپوهردهر/ چهواشهکار به زمانهکه دیکه (هولهندی)
لهسهر وينهکه نووسراوه، ئهجامی تاقیکردنهوهكان ئهوهيان دهرخست، كه وشه
هولهندييهكان له قوناغهكاني بهپرۆسهدابردنی فرههنگی زمانی ئينگليزیدا چالاکدهبن،
جووتزمانهكان ناتوانن بهتهواوی زمانی يهکهميان له کاتي بهکارهينانی زمانی دووهم
سهرکوتبکهن.

Loebell و Bock (791: 2003) له ليكولینه وهیه کیاندا تاقیکردنه وهی ریخۆشکردنی سینتاکسیان به کارهینا، تا ریژهی تیکچرژان و کارلیککردنی زانیاری سینتاکسی له نیوان ههردوو زمانه کهی جووتزمانه و کاریگهیری دروسته ی رسته یه که له زمانیک له بهرهمهینانی زمانیکی تر دهربخه، واته دروسته ی رسته ی ریخۆشکه ر و دروسته ی رسته ی ئامانج له دوو زمانی جودان، به شداربووانی تاقیکردنه وه که جووتزمانه ی ئه لمانی- ئینگلیزی بوون، دوا ی بیستنی رسته یه کی دیاریکراو به زمانی یه که م یاخود زمانی دووهم، وینه یه کی ناپه یوه ندیدار به رسته بهرهمهینراوه که به به شداربووان پیشانده درا، داوایانلیده کرا، تا به زمانه کهی دیکه وینه که په سنبکه ن. ئه نجامه کان دهریانخست، دروسته ی سینتاکسی ههردوو زمانه که کاریگهیریان له سهر یه کتر هه بووه، دروسته ی سینتاکسی له زمانی یه که مه وه بوو زمانی دووهم گواستراوه ته وه، به پیچه وانه شه وه.

له سهر بنه مای ئه م ليكولینه وانه و چه ندين ليكولینه وهی دیکه ئه وه ده رده که ویت، هه رچه نده له فره هنگی ئاوه زیی جووتزمانه دا لیما و لیكسیمی تاییه ت به هه ر زمانیک هیه، به لام سنووری نیوان زمانه کان تووند و پته و نییه و جیا بوونه وه که ره ها نییه، ئه گه ری پوودانی کارلیککردن و تیکچرژان له ئاستی لیما و لیكسیم له هه ردوو زمانه که دا به دیده کریت. له باره ی ئاستی چه مک زۆربه ی مۆدیله کانی فره هنگی ئاوه زیی جووتزمانه پشتگیری له پیڕه وی واتا/ چه مکی هاوبه ش بوو هه ردوو زمانه که ده که ن، پوونیده که نه وه، چون دوو فۆرمی فۆنۆلۆجی چه مکیکی هاوبه شیان هیه، چی پرۆسه یه که به کارده بریت، تا فۆرمیکی فۆنۆلۆجی زمانی بۆ فۆرمیکی فۆنۆلۆجی زمانی تر وه ربگێردریت؟

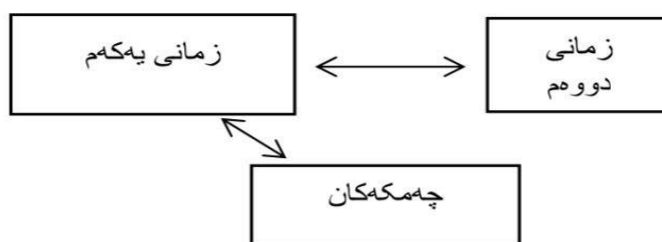
۱-۲/۲) مۆدیله کانی هه پهمی Hierarchal Models

مۆدیلی په یوه ندیی وشه و مۆدیلی نیوه ندگیری چه مکی له خۆده گریت، که هه ردووکیان پشتگیری له پیڕه وی چه مکی هاوبه ش بوو هه ردوو زمانه که ده که ن.

۱-۲/۲) مۆدیلی په یوه ندیی وشه Word Association

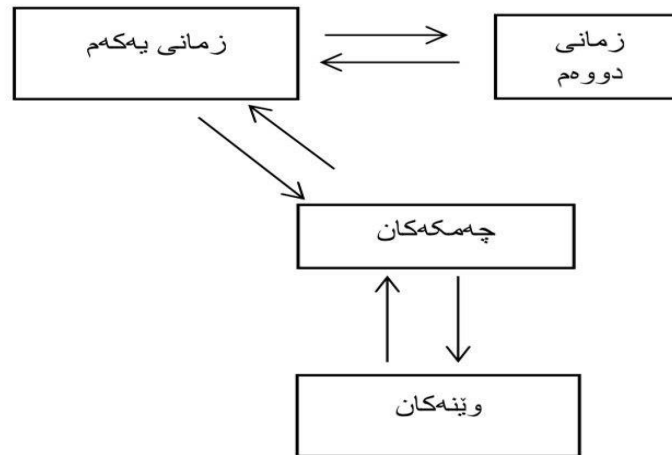
ئهم مۆدیله له باره ی چۆنیه تی به پرۆسه دا بردن و وه رگێران له نیوان هه ردوو زمانه کهی جووتزمانه دا، هه روه ها بنیاتنانی فره هنگی ئاوه زیی جووتزمانه، وا گریمانه ده کات، که په یوه ندییه کی راسته وخۆ له نیوان وشه کانی هه ردوو زمانه که دا هیه، ئهم په یوه ندییه له پرۆسه کانی تیگه یشتن و بهرهمهینانی وشه کانی زمانی دووهم به کارده هینریت، وشه کانی زمانی دووهم له بری ئه وهی راسته وخۆ به چه مکه کانیا نه وه په یوه ستن، به وشه کانی زمانی یه که مه وه گریدراون (Potter, 1984: 23). به و واته یی وشه کانی زمانی

دووهم راسته‌وخۆ به هاوتا وەرگیرانه‌کانیان له زمانی یه‌که‌م په‌یوه‌ستن، نه‌ک چه‌مکه‌کانیان، سه‌ره‌تا وەرگیرانی وشه‌کانی زمانی دووهم بۆ هاوتا وەرگیرانه‌کانیان له زمانی یه‌که‌م ڕووده‌دات، پاشان چه‌مکی وشه‌کانی زمانی دووهم به‌ده‌ستده‌هێنریته‌وه، به‌مه‌ش وشه‌کانی زمانی دووهم به‌هه‌مان چه‌مکی بنه‌رپه‌تی وشه‌کانی زمانی یه‌که‌م ده‌به‌ستریته‌وه (ب‌روانه‌هێلکاری (۱))، بۆ نموونه، به‌پێی ئەم گریمانه‌تیگه‌یشتن له‌ چه‌مکی (Book) له‌ زمانی دووهمدا بۆ تاکیکی جووتزمانه‌ی کوردی- ئینگلیزی به‌ شیوازی ناراسته‌وخۆیه، سه‌ره‌تا وشه‌ی (Book) به‌ هاوتا وەرگیرانه‌که‌ی (کتیب) په‌یوه‌ستده‌کات و دواتر چه‌مکه‌که‌ی وەرده‌گریته‌وه، به‌م پێیه‌ پرۆسه‌که‌ سێ هه‌نگاو له‌خۆده‌گریت: ۱- په‌یپه‌بردنی وشه‌که‌ ۲- وەرگیرانی وشه‌ له‌ زمانی دووهم بۆ زمانی یه‌که‌م ۳- وەرگرته‌وه‌ی واتای وشه‌که‌ به‌ پشتبه‌ستن به‌ هاوتا وەرگیرانه‌که‌ی له‌ زمانی یه‌که‌م، واته‌ ناتوانریت راسته‌وخۆ له‌ ڕینگه‌ی زمانی دووهمه‌وه به‌ پێره‌وی چه‌مکی بگه‌ن، ده‌بی‌ت سه‌ره‌تا وشه‌کانی زمانی دووهم بۆ زمانی یه‌که‌م وەرگیردریت.

هېڅکاري (۱) مودېلې په پوهنډۍ وشه ودرگراوه له (Menenti & Indefrey, 2006:18).

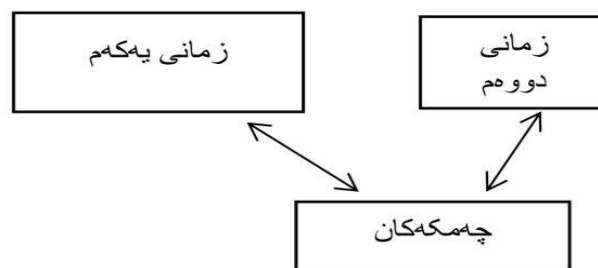
له‌سه‌ر بنه‌مای مۆدیلی په‌یوه‌ندی وشه‌ ناوبردنی وینه‌یه‌ک به‌ زمانی دووهم به‌راورد به‌ وەرگیران له‌ زمانی یه‌که‌مه‌وه‌ بۆ زمانی دووهم کاتی زیاتری پێویسته‌، پرۆسه‌ی وەرگیران به‌پرۆسه‌دابردنی که‌متری پێویسته‌ به‌راورد به‌ ناوبردنی وینه‌، ته‌نها به‌ بینینی وشه‌کانی زمانی یه‌که‌م ده‌نگه‌ هاوتاکانیان چالاکده‌بن، یه‌که‌ی چالاککراوی زمانی یه‌که‌م یه‌که‌ی زمانی دووهمی په‌یوه‌ندیدار چالاکده‌کات، به‌لام ناوبردنی وینه‌یه‌ک به‌ زمانی دووهم به‌پرۆسه‌دابردنی زیاتری پێویسته‌، سه‌ره‌تا به‌ ناسینه‌وه‌ی وینه‌که‌ و چالاککردنی هاوتا وەرگیرانه‌که‌ی ده‌ستپنده‌کات، پاشان نواندنه‌ چه‌مکیه‌که‌ چالاکده‌بیت، واته‌ چه‌مه‌که‌که‌ راسته‌وخۆ به‌ یه‌که‌ فهره‌ه‌نگیه‌که‌ی زمانی دووهم په‌یوه‌ست نییه‌، چونکه‌ هیچ په‌یوه‌ندییه‌ک راسته‌وخۆ له‌ نیوان چه‌مک و یه‌که‌کانی زمانی دووهم به‌دیناکریت (بۆ ږوونکردنه‌وه‌ی زیاتر ږوانه‌ هیلکاری (۲)). له‌ هیلکارییه‌که‌دا به‌ مه‌به‌ستی پیشاندانی ږیژه‌ی زیاتری وشه‌کانی زمانی یه‌که‌م، کاویره‌ی په‌یوه‌ست به‌ زمانی یه‌که‌م گه‌ره‌تر نوینراوه‌، به‌و واتایه‌ی جووتزمانه‌کان وشه‌ی زیاتر له‌ زمانی یه‌که‌م به‌راورد به‌ زمانی دووهم ده‌زانن.

هیلکاری (۲) مۆدیلی په یوهندی وشه له ناوبردنی وینه و هرگیران، وهرگیراوه له (Traxler, 2012: 417).

۲-۱-۲/۲ مۆدیلی نیوه ندگیری چه مکی The concept- Mediation Model

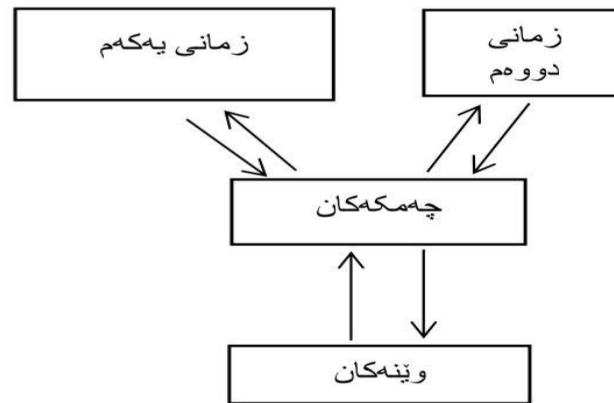
ئهم مۆدیله پیشنیاردەکات، که په یوهندی نیوان دوو زمانی تاکی جووتزمانه له پښه پیره ویکي چه مکی بیلایه نه و به هیچ زمانی دیاریکراوه نه به ستراره ته وه، به پیچه وانه ی مۆدیلی په یوهندی وشه، به پښی گریمانه ی ئهم مۆدیله وشه کانی زمانی دووهم راسته وخو په یوهندیان به وشه کانی زمانی یه که مه وه نییه، وشه کانی زمانی یه که م و دووهم راسته وخو به و چه مکه نازمانییه ی، که بو هه ردوو وشه که هاوبه شه، په یوهستن (Potter, 1984: 23) (بو پروونکردنه وه ی زیاتر پروانه هیلکاری (۳)). به و واتایه ی هه ریه که له زمانه کان به شیوه ی سهر به خو کار ده کن، په یوهندی راسته وخو له نیوان یه که کانی هه ردوو زمانه که و چه مکه کانیا نده هیه، وهرگیران له زمانیکه وه بو زمانیکی دیکه به نیوه ندگیری چه مکه هاوبه شه کانه.

هیلکاری (۳) مۆدیلی نیوه ندگیری چه مکی وهرگیراوه له (Heredia & Cieśllicka, 2014: 27).

له سهر بنه مای گریمانه ی نیوه ندگیری چه مکی ناوبردنی وینه به زمانی دووهم به راورد به مۆیلی په یوهندی وشه به پرۆسه دابردنی که متری پیویسته، بو ناوبردنی وینه به زمانی دووهم سهره تا به په پیبیردنی وینه که نوانده چه مکییه هاوتاکه چالا که دبیت،

چالاکبوونی نواندنه چه مکییه که چالاکبوونی وشه پهیکالکهی له زمانی دووهدا لیده که ویتته وه، ئەو ههش به هۆکاری هه بوونی په یوه ندیی راسته وخۆ له نیوان چه مکه کان و وشهکانی زمانی دووهم. وەرگیران له زمانی یه که مه وه بۆ زمانی دووهم پیوستی به هه مان به پرۆسه دابردنی دوو قوناغی ههیه، به په پیچێردنی یه کهکانی زمانی یه که مه چه مکیک چالاکده بیته، ئەو چه مکه وشهکانی زمانی دووهم چالاکده کات (بروانه هیلکاری (٤)).

هیلکاری (٤) مۆدیلی نیوه ندگیری چه مکی له ناوبردنی وینه و وەرگیران، وەرگیراوه له (Traxler, 2012: 417).

له سه ر بنه مای ئەم گریمانه یه جووتزمانه راسته وخۆ له ریگه ی نواندنه چه مکییه کانه وه به واتای وشهکانی زمانی دووهم دهگات، به ده ر له پیوستی گه راندنه وه ی بۆ وشهکانی زمانی یه که مه، بۆ نمونه، جووتزمانه ی کوردی- ئینگلیزی بۆ تیگه یشتن له واتای (dog) راسته وخۆ چه مکی (dog) وەرده گریتته وه و به بی ئەوه ی بگه ریتته وه بۆ هاوواتاکه ی له زمانی کوردیدا.

٢-٢/٢) مۆدیلی هه پهمی پیدچوونه وه Revised Hierarchical Model

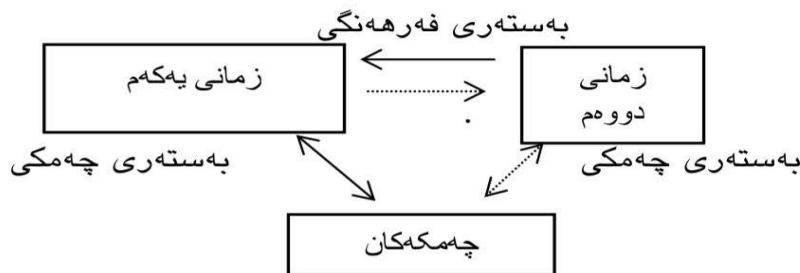
Kroll و Stewart (1994) وهشانیکی نوییان له مۆدیلی هه پهمی پشینارکرد، بۆ روونکردنه وه ی چۆنیته ی به پرۆسه دابردن و وەرگیرانی هه ردوو زمانه که له ئاوه زی ئاخیه وه ی جووتزمانه دا. ئەم مۆدیله له سه ر بنه مای مۆدیلهکانی هه پهمی (مۆدیلی په یوه ندیی وشه و مۆدیلی نیوه ندگیری چه مکی) بنیاتنراوه، بنه ماکانی هه ردوو مۆدیله که له خۆده گریت، له گه ل بیرۆکه ی زیاتر له باره ی په یوه ندیی ناهاوشیوه له نیوان زمانی یه که مه و زمانی دووهدا (Dong et al, 2005: 222). به پیی مۆدیله که هه ردوو په یوه ندیی فهرهنگی و چه مکی له یادگه ی جووتزمانه دا چالاکن، هه ردوو په یوه ندیه که دوو ئاراسته ی، په یوه ندیی فهرهنگی له زمانی دووهم بۆ زمانی یه که مه له په یوه ندیی زمانی یه که مه بۆ زمانی دووهم به هیزتره، چونکه وشهکانی زمانی دووهم سه رته به وشهکانی

زمانى يهكه مهوه پهيوهستده بن، دواتر چه مكه كان، هه ربويه پهيوهندي وشه كانى زمانى يهكه م و چه مكه كان له پهيوهندي وشه كانى زمانى دووهم و چه مكه كانيان بههيزتره، رادهى بههيزى پهيوهنديه كانيان بهپى ليها تووى له زمانى دووهم و رادهى بالادهستى زمانى يهكه م بهسهر زمانى دووهمدا جياوازه (Kroll & Stewart, 1994: 157).
ئهم موديله به شيوازي جوراوجور تاقىكردنه وه Stewart و Kroll (1994) له تاقىكردنه وه كه ياندا ئهركى وهرگيپان وشه يان بو ديارى كردنى سروشتى پهيوهنديه كانى نيوان نواندنه فرههنگيه كان بهكارهينا، له تاقىكردنه وه كه دا له جووتزمانه هولهندي- ئينگليزيه كان خوارا، له زمانى كه وه بو زمانى تر وهرگيپانكه ن، به ئاراستهى جياوازه. ئاراستهى وهرگيپان له زمانى يهكه م بو زمانى دووهم به وهرگيپان بهرهوپيش و ئاراستهى وهرگيپان له زمانى دووهم وه بو زمانى يهكه م به وهرگيپان بهرهوپاش ناوده بريت. له ئه نجامى تاقىكردنه وه كه ياندا ئه وه يانده رخست، وهرگيپان له نيوان دوو زمانه كه دا بهپى ئاراسته كهى به شيوازي جياوازه كاردهكات، وهرگيپان بهرهوپيش بهراورد به وهرگيپان بهرهوپاش هيواشتره، ئه مهش دهریده خات، كه وهرگيپان له زمانى يهكه مه وه بو زمانى دووهم پيوستى به نيوهنديگى چه مكى ههيه، واته وشه كانى زمانى يهكه م پيش ئه وهى به هاوتاكهى له زمانى دووهم پهيوهستى، نواندى چه مكى خوى چالاكدهكات، وهرگيپان له زمانى دووهم بو زمانى يهكه م پشت به پهيوهندي راسته وخوى نيوان وشه كان له ئاستى فرههنگيدا دهبهستى، واته بهپى چالاكبوونى نواندنه چه مكيه كان راسته وخو هاوتاكانيان له زمانى يهكه م چالاكده بن. ئه نجامى ئهم تاقىكردنه وه يان وهك بهلگه يهك بو مودىلى هه رهمى پيداچوونه وه وهرگرت، له دواى ئهم ليكولينه وه زنجيره يهك ليكولينه وهى هاوشيوه ئه نجامدرا، به مه بهستى گونجاندنى ئهم موديله. ئهم تاقىكردنه وه، كه به بنياتنه رى موديله كه داده نريت، دوو دهرئه نجامى گرنگ له سهر پهيوهندي زمانه كان دهرده خات:

۱- وهرگيپان له زمانى يهكه مه وه بو زمانى دووهم بهراورد به ناوبردى ويته له زمانى دووهم خيراتره.

۲- وهرگيپان له زمانى دووهم وه بو زمانى يهكه م بهراورد به وهرگيپان له زمانى يهكه مه وه بو زمانى دووهم خيراتره، به تاييه ت له فيرخوازه تازه كاندا، ئهم دهرئه نجامانه به و واتايه ليكدرايه وه، كه له قوناغه سه ره تاييه كاندا وشه كانى زمانى دووهم زياتر به هاوتا وهرگيپانه كانيان له زمانى يهكه م بهراورد به چه مكه كانيان به ستراونه ته وه، به بهر زبوونه وهى ئاستى ليها تووى فيرخواز له زمانى دووهمدا پهيوهندي نيوان وشه كانى

زمانی دووهم و چه مکه کانیاں به هیژترده بن، فیرخواز زیاتر پشت به به سته ری راسته وخو ده به سته ت (Pavlenko, 2009: 143) (بروانه هیلکاری (ه)).

هیلکاری (ه) مودیلی هره می پیداوونه وه وهرگیراوه له (Kroll & Stewart, 1994: 158).

به پنی ئەم هیلکارییه وشه کانی ههردوو زمانه که به دوو ئاراسته یی پیکه وه په یوه ستن، به لام به هیژی په یوه ندیه کانیاں جیاوازه، په یوه ندیه فرهنگیه کان له زمانی دووهم وه بو زمانی یه کهم، که به هیل ئه ستور نیشاندراوه به راورد به په یوه ندیه کانی زمانی یه کهم بو زمانی دووهم، که به هیل پچرچر نیشاندراوه، به هیژتره، فیرخوازن له قوناغی سه ره تای فیروندا وشه کانی زمانی دووهم به هاو تاکانیاں له زمانی یه کهم ده به سته وه، بو نمونه، جووتزمانه کوردی- ئینگلیزییه کان وشه ی (cat) به وشه ی (پشيله) ده به سته وه، ئەمه ش وا ده کات، په یوه ندی وشه کانی زمانی دووهم به وشه کانی زمانی یه کهم به هیژتریت و ئاسانتر وشه کانی زمانی دووهم بو زمانی یه کهم وهرگیردیت. ههروه ها له هیلکارییه که دا ئه وه دهرده که ویت، که په یوه ندی نیوان وشه کانی زمانی یه کهم و چه مکه کان به راورد به په یوه ندی نیوان وشه کانی زمانی دووهم و چه مکه کان به هیژتره.

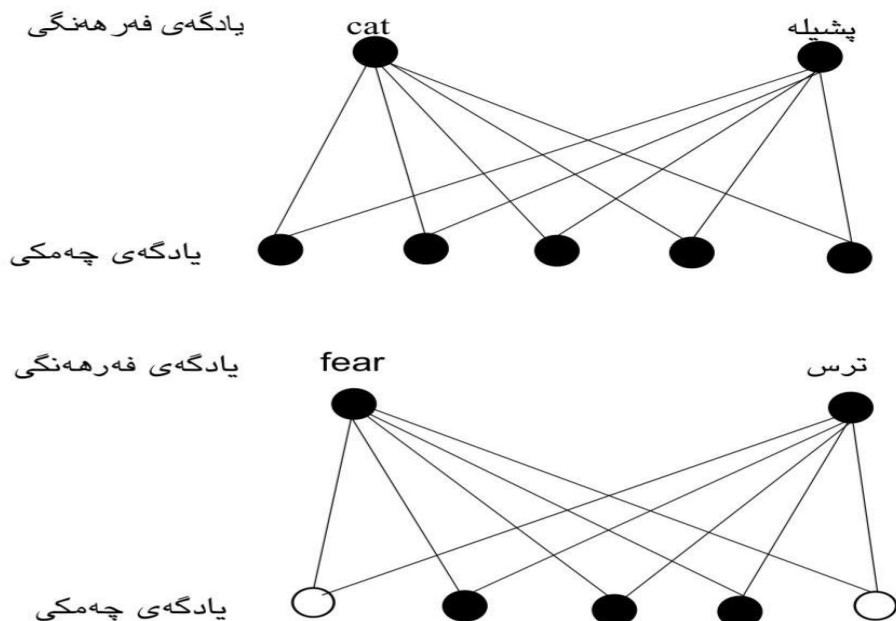
پنتیکی لاوازی ئەم مودیله ئه وه یه، له ئاستی فرهنگیدا هه می شه زمانی یه کهم وه کو زمانی بالاده ست سه یرده کریت، به لام ده کریت به گورانی ئاستی لیها تووی فیرخواز زمانی دووهم بیت به زمانی بالاده ست. پنتیکی لاوازی تری ئه وه یه، که په یوه ندی زمانی یه کهم و چه مکه کان له په یوه ندی زمانی دووهم و چه مکه کان به به هیژتر داده نیت، به بی له به رچاوگرتنی ئاستی لیها تووی جووتزمانه کان. له به رچاونه گرتنی ئەم پنتانه بنه ماکانی مودیله که رووبه رووی ره خنه ده کاته وه. Heredia (1997) له لیکۆلینه وه یه که دا، که به شداربووان جووتزمانه ی ئیسپانی- ئینگلیزی بوون، له زمانی دووهم دا ئاستی شاره زایی و لیها توویان بالابوو، به پیچه وانه ی گریمانه کانی ئەم مودیله ئه وه ی خسته روو، وهرگیرانی به ره و پیش له زمانی

یهکه مه وه بۆ زمانی دووهم بهراورد به وهرگیتانی بهر هوپاش له زمانی دووهمه وه بۆ زمانی یهکه مه خیراتره (Heredia & Cieřlicka, 2014: 29).

ئهم مۆدیلە چوارچێوهیهکی بهسوود بۆ تیگه‌یشتن له چۆنیه‌تی رێکخستنی فهره‌هنگی و چه‌مکی له لای جووتزمانه ده‌خاته‌پوو، به‌پوونی له‌نیوان په‌یوه‌ندییه‌ فهره‌هنگیه‌کان و چه‌مکییه‌کان له‌فهره‌هنگی ئاوه‌زیی جووتزمانه‌دا جیاوازی ده‌کات، به‌لام سنووردارییه‌کان ئهم مۆدیلە پووبه‌پووی په‌خه‌نه‌کرده‌وه، ئاماژه‌نه‌کردن به‌وه‌ی، که‌ فهره‌هنگی ئاوه‌زیی جووتزمانه‌ پێره‌ویکی گۆراوه، ده‌کریت بالاده‌ستی زمان به‌ تێپه‌ربوونی کات بگۆریت، زیاتر به‌کاره‌ینانی زمانی دووهم و به‌رزبوونه‌وه‌ی ئاستی شاره‌زایی له‌ زمانی دووهمدا ئه‌گه‌ری بالاده‌ستی زمانی دووهم زیاتر ده‌کات.

٣-٢/٢ مۆدیلی سیمای چه‌مکی دابه‌شکراو The Distributed Conceptual Feature

ئهم مۆدیلە له‌ لایه‌ن De Groot پێشنيارکرا، بۆ له‌به‌رچاوگرتنی سیماکانی جووری وشه، به‌پێی ئهم مۆدیلە چه‌مکه‌کان وه‌ک یه‌که‌یه‌کی هاویرکراو هه‌لنه‌گیراون، به‌لکو به‌ شێوه‌ی دابه‌شکراو ده‌نوینرین. به‌شیک له‌ جووته وشه‌ هاوتاکانی زمانه‌کان سیمای چه‌مکی هاوبه‌شی زیاتریان هه‌یه، به‌شیک سیمای چه‌مکی هاوبه‌شیان که‌متره (بروانه‌ هیلکاریی (٦)).

هیلکاریی (٦) مۆدیلی سیمای چه‌مکی دابه‌شکراو وه‌رگیراوه له (Ferreira & Mozzillo, 2021: 12)

بۆ پوونکردنه‌وه‌ی زیاتر بروانه ئهم نموونه:

- ١- پشيله + گيانله به ريكي مالييه cat + گيانله به ريكي مالييه
 + چوار په لي هه يه + چوار په لي هه يه
 + ده خوات + ده خوات
 + گۆشتخوره + گۆشتخوره
 ٢- ترس + ههستيكي نه ريئيه fear + ههستيكي نه ريئيه
 + په يوه ندى به پرووداوى ناخوشه وه هه يه. + په يوه ندى به پرووداوى ناخوشه وه هه يه.
 - نيشاندانى پيزگرتن و نيشاندانى پيزگرتن و
 خوشه ويستي خوشه ويستي

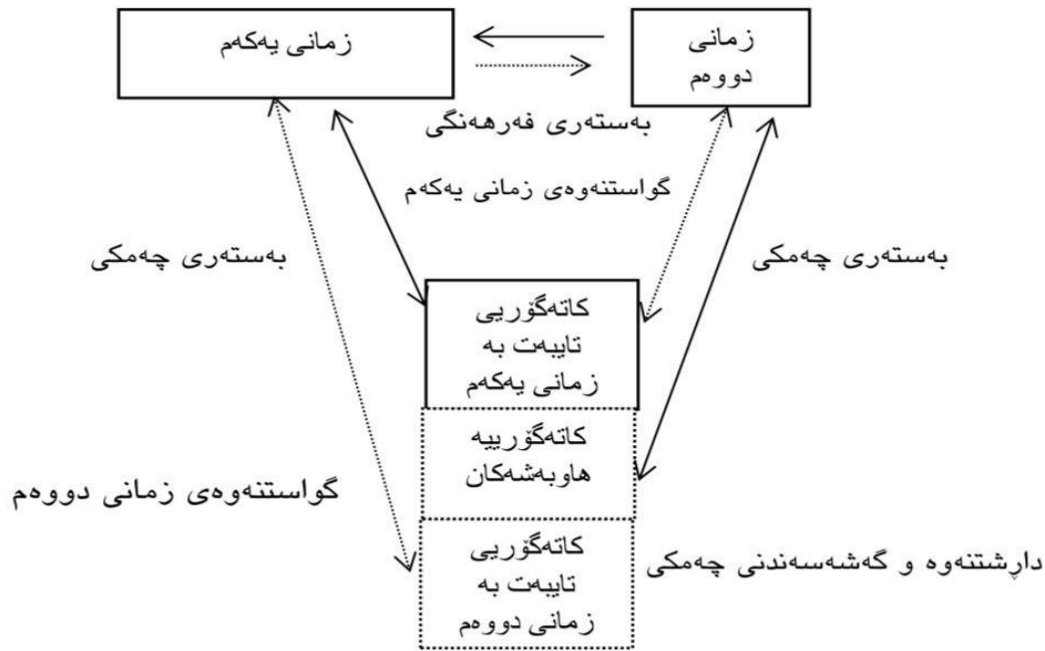
له نموونه ي هه كه مدا، وشه هاوتا وهرگيرانه كان (پشيله) و (cat) سيماكانيان يه كسان و هاوبه شن، له نموونه ي دووه مدا، ئهم جووته وشه (ترس) و (fear) هاوتاي يه كن، سيماي سيمانتيكي هاوبه ش و جياوازيان هه يه، واته سه ريه ككه وتنى چه مكيان كه متره و يه كسان نين، ئهمه ش كاريگه رى له سهر پرۆسه كاني فيربوون و وهرگيراني نيوان زمانه كان هه يه.

De Groot پيشنيارده كات، وشه كونكريتييه كان و هاوشيوه كان سيماكانيان زياتر گشتگيره، له گه ل هاوتا وهرگيرانه كانيان به پاده يه كي زور، ئه گه ر به ته واوى نه بيت، نواندنى چه مكي هاوبه شيان له هه موو زمانه كاندا هه يه، له كاتيكا وشه ئه بسترakte كان له گه ل هاوتاكانيان سيماي سيمانتيكي هاوبه شيان كه متره (Pavlenko, 2009: 144)، سيماي سيمانتيكي يه كسان ناسينه وه و وهرگيراني وشه كونكريتييه كان و وشه هاوشيوه كان به راورد به وشه ئه بسترakte كان خيراترده كات (Dong et al, 2005: 221). به لگه ي پشتگيري ئهم گريمانه يه له ليكولينه وه تاقه گه ييه كان به ده سته ينراون، وه كو (Jin, 1990; De Groot & Nas, 1991; De Groot, 1992; De Groot & Poot, 1997; Van Hell & De Groot, 1998)، كه هه ريه كه يان له سهر جووتزمانه جياوازه كان ئه نجامدراوه، ئه نجامي ئهم ليكولينه وانه ئه وه دهرده خه ن، كه سه ريه ككه وتن و تيكچرژاني چه مكي په يوه سته به جوړي وشه، به شيك له جوړه كاني وشه له گه ل هاوتاكانيان له كوگاي هاوبه ش و به شيكي تريان له كوگاي جياواز هه لده گيرين، واته چونه تبي هه لگرتن و په سمه نده كردنى وشه كاني هه ردوو زمانه كه جياوازن و په يوه ستن به جوړي وشه و سيماي هاوبه شى نيوانيان. پنتى لاوازي ئهم موديله ئه وه يه، مه رج نيه گشت وشه كونكريتييه كان و وشه هاوشيوه كان له گه ل هاوتاكانيان سيماكانيان يه كسان و

هاوبه شبن، بۆ نموونه، جووته وشه كاني (خوشكهزا) و (nephew) كۆنكرىتين، سىماي سىمانتيكى هاوبه ش و جياوازيان هيه، خوشكهزا تهنه پيهو هسته به مندالى خوشك، به لام (nephew) مندالى خوشك و برا له خۆده گرييت.

The Modified Hierarchical Model

Heredia ئەم مۆدیلە لە سەر بڤه ماى خالە به هیزه كاني مۆدیلە كاني پيشوتري نواندى فرههنگى بنياتناوه، له گه ل پاراستنى ئەنجامه به دهسته هاوتوه كاني پيشوو، پرسىارى نوى دهو روژينيت، گريمانه نوپيه كان دهخاته پروو. هاوشيوه مۆدیلی سىماي چه مكي دابه شكراو نوانده فره شينوازه كان له به پروسه دابردنى چه مكي گريمانه دهكات. هاوشيوه مۆدیلی هه پهمى پيداچوونه وه گريمانه ئه وه دهكات، كه فيرخوازيانى زمانى دووهم له قوناغه سه ره تاييه كاندا پشت به هاوتا وه گريپانه كانيان له زمانى يه كه م ده به ستن، له قوناغه كاني دواتردا به زيادبوونى ئاستى ليها تووي فيرخوازيان له زمانى دووهمدا پشت به نيوه دنگيرى چه مكي ده به ستن، به لام به پيچه وانەى ئەم مۆدیلە سروشتى دايناميكى فرههنگى ئاوه زى جووتزمانه له به رچاوده گرييت و پيشوايه زمانى بالاده ست به پي توانا و ليها تووى له زمانه كان و راده ي به كارهي تاني زمانه كان ده گوپييت، واته دهكريت زمانى دووهم ببيت به زمانى بالاده ست. گرنگتيرين لايه نى جياكه ره وهى ئەم مۆدیلە له مۆدیلی هه پهمى پيداچوونه وه، ريخستنى كوگاي چه مكيه، به پيچه وانەى مۆدیلی هه پهمى پيداچوونه وه، كه كوگاي چه مكي يه كگرتوو پيشنيارده كات، مۆدیلی هه پهمى پيداچوونه وهى هه مواركراو پي كهاته يه كى نه رمتر پيشنيارده كات و ريگه به سى جوړ نواندى چه مكي ده دات: ۱- نوانده چه مكيه كان له هه ردوو زمانه كه دا واتا كانيان به ته واوى يه كسانه. ۲- نوانده چه مكيه به شه كيه سه ريه ككه وتوو هه كان (واته به شيك له واتا كانيان هاوبه شن). ۳- نوانده چه مكيه كان تاييه تن به زمانى ديارى كراو (واته تهنه له يه ك زماندا هه ن) (Pavlenko, 2009: 146) (بۆ روونكرده وهى زياتر بروانه هيلكاريى (۷)).

هیلکاری (V) مۆدیلی هه‌په‌می پێداچوونه‌وه‌ی هه‌موارکراو وهرگیراوه له (Pavlenko, 2009: 147).

له‌م هیلکارییه‌دا پیکهاته‌ی نواندنی چه‌مکی له‌ فهره‌نگی ئاوه‌زیی جووتزمانه‌دا ده‌نویتریت، سه‌ره‌پایی کۆگای چه‌مکی هه‌وبه‌ش ئاماژه به‌ نواندنه‌ چه‌مکییه‌ تایبه‌ته‌کانی زمانیکی دیاریکراو ده‌کریت. پنتی سه‌رنجپراکیشی ئه‌م مۆدیله‌دا هه‌بوونی کۆگای چه‌مکی تایبه‌ته به‌ هه‌ریه‌ک له‌ زمانه‌کانی (یه‌که‌م و دووهم)، هه‌بوونی کۆگای جیاوازی بۆ ئه‌م چه‌مه‌کە تایبه‌تانه‌ کاریگه‌ری له‌سه‌ر چۆنیه‌تی داڕشتنی په‌یامه‌کان، چالاککردنی یه‌که‌هه‌ره‌نگیه‌کان و پرکردنه‌وه‌ی که‌لینه‌ چه‌مکییه‌کان هه‌یه. ئه‌م مۆدیله به‌ ئاماژه‌کردن به‌ کۆگای نواندنه‌ چه‌مکییه‌ دیاریکراوه‌کان گه‌رفتی نه‌بوونی چه‌مکیک له‌ زمانیکدا و هه‌بوونی له‌ زمانه‌که‌ی تر دا چاره‌سه‌رده‌کات.

ئه‌م مۆدیله‌ کاریگه‌ری به‌رچاوی له‌ شیکارکردنی به‌پروسه‌دا بردنی زمانه‌کانی جووتزمانه‌دا هه‌یه و پێیوايه‌ فی‌رخوازان له‌ پروسه‌ی فی‌ربوونی زمانی دووهمدا ته‌نها وشه‌ی نوێ فی‌رنابن، به‌لکو چه‌مکی نوێ به‌ده‌ستده‌هێنن، که‌ له‌ زمانی یه‌که‌مدا نییه، ده‌کریت تاکیکێ جووتزمانه به‌پێی ئه‌و ده‌ورو به‌ره‌ زمانی و چوارچێوه‌ کلتورییه‌ی تییدا یه‌تی پشت به‌ نواندنه‌ چه‌مکییه‌ جیاوازه‌کان به‌ستیت، کاتیک چه‌مکیک له‌ زمانیکدا هه‌یه و هاوتاکه‌ی راسته‌وخۆ له‌ زمانه‌که‌ی تر دا نییه، ده‌شیت به‌ یه‌که‌هه‌ره‌نگیه‌کانی زمانه‌که‌ی تر نه‌به‌ستریته‌وه، بۆ ده‌ربڕینی چه‌مکه‌لیک، که‌ له‌ زمانیکدا بوونی نییه، ده‌کریت سوود له‌ کۆدگۆڕین یان قه‌رزکردنی فهره‌نگی ببینریت (Jared et al, 2013:).

(386). بۆ پروونکردنه وهی زیاتر له باره ی سی چه شنی نواندنی چه مکی، که له م مۆدیلهدا ئاماژه یی کراوه، سه رنجده دهینه ئەم نمونانه:

۱- کتیب + به رجه ستهیه book + به رجه ستهیه
 + په ره ی ههیه (کاغه ز یان دیجیتالی)
 دیجیتالی)

+ تۆمارکردنی زانیاری
 + تۆمارکردنی زانیاری
 + قه باره ی ههیه
 + قه باره ی ههیه
 + له بهرگ و ناوه پۆک پیکهاتوه
 + له بهرگ و ناوه پۆک
 پیکهاتوه

+ نوسه ری ههیه
 + نوسه ری ههیه
 + ده خوینتریته وه
 + ده خوینتریته وه

۲- خال + مروڤ uncle + مروڤ
 + نیر
 + نیر
 + برای دایک
 + برای دایک
 - برای باوک
 + برای باوک

+ بۆ ناوبردنی که سیک وه کو ریز به کاردیت.
 - بۆ ناوبردنی که سیک وه کو
 ریز به کاردیت.

۳- خه نه به ندان Baby shower
 شه کراو خواردنه وه Bridal shower
 ژنبه ژن Thanksgiving
 ئاشق به ند Kilt
 مشکی Chaps

له نمونه ی یه که مدا، فۆرمی پروکاری وشه کانی (کتیب) و (book) جودان، به لام له هه ردوو زمانه که دا پهیره ی یه ک نواندنی چه مکی ده کهن و ته وای سیما سیمانتیکیه کانیان هاو به شن. ئەگەر له نمونه ی دووهم وردبینه وه، ده بینین، وشه ی

(خال) و (uncle)، كه هاوتای يه كن، له ههردوو زمانه كه دا سيمای سيمانتيكي هاوبه ش و جياوازيان ههيه، سهريه ككه وتني چه مكيبان يه كسان نيبه و به شيوهی به شه كييه. له نموونهی سييه مڊا، كومه ليك چه مك به ههردوو زمانی كوردی و ئينگليزي خراوته پروو، كه ههريهك له چه مكه كانی (خه نه به ندان، شه كراوخواردنه وه، ژنه ژن، ئاشق به ند، مشكي) تاييه تن به زمانی كوردی و راسته وخو هاوتای وه رگيرانيان له زمانی ئينگليزدا نيبه، ههروه ها چه مكه كانی (Baby shower, Bridal shower, Thanksgiving, Kilt, Chaps) تاييه تن به زمانی ئينگليزي و له زمانی كوردیدا هاوتای راسته وخويان به ديناكرين، ده توانريت بو گوزارشت كردن لبيان سوود له كودگورين يان قه رزكردنی فرههنگی ببينريت.

ئهم مۆديله جياواز له مۆديله كانی پيشوتري نواندنی فرههنگی پيكهاته يه كي نه رمتر و گونجينه رتر بو هه لگرتن و ريخستنی نواندنه چه مكيبه كان ده خاته پروو، كه تينا سهره رايی كوگای چه مكي هاوبه ش دوو كوگای چه مكي ديكه، كه ههريه كهيان تاييه تن به نواندنه چه مكيبه كانی زمانیکي دياريكراو (زمانی يه كه م يا خود دووهم)، له خوده گريت، به مهش كه لينه چه مكيبه كان پرده بيته وه و چاره سه ريكي شياوی بو چۆنيه تي هه لگرتن و ريخستنی ئهو چه مكه نهی تاييه تن به زمانیکي دياريكراو پيشنيار كرد.

٣/٢) ده ستپیداگه يشتنی فرههنگی له جووتزمانه دا

ده ستپیداگه يشتنی فرههنگی له جووتزمانه دا پرۆسه يه كي ئالۆزه، ده ستپیداگه يشتن به دوو زمان به شيوه يه كي خيرا و ورد له لايه ن جووتزمانه وه شياوی ليورد بوونه وه يه، ئهم پرۆسه يه له ريگه ي ميكانيزمه كانی چالاك كردنی گري فرههنگيه كان، كونترۆلكردنی يه كه كيپر كيكه ره كان و هه لاويز كردنی فرههنگی به جیده هينريت، له ريگه ي ئهم ميكانيزمانه تاكي جووتزمانه ده ستپیداگه يشتنی فرههنگيان بو يه ك زمان سنووردار ده كن. هه ربويه له م باسه دا تيشكه خريته سه ر (چۆنيه تي چالاك كردنی نواندنه فرههنگيه كانی ههردوو زمانه كه، كيپر كيكردي كانديه كان، كونترۆلكردنی يه كه فرههنگيه كيپر كيكه ره كان به مه به ستي چه پاندن و كپكردنی گري فرههنگيه كانی زمانی نا ئامانج و ريگري كردن له ده ستپوه ردان، تا بتوانريت ده ستپیداگه يشتن بو گري فرههنگی گونجاو له زمانی ئامانجا رووبدات).

بو به جيھينانی پرۆسه سايكو- زمانيه كانی (تيگه يشتن و به ره مه ينانی ئاخواتن) ئاخيوهر پيوسته ده ستپیداگه يشتنی بو كوزانياريه زمانيه ئاوه زيه كان هه بيت، به بن ده ستپیداگه يشتن پرۆسه كانی تيگه يشتن و به ره مه ينانی ئاخواتن به دينايه ت. له به ره مه ينانی ئاخواتندا به پرۆسه دا بردن له ئاستی چه مكيبه وه ده ستپیده كات بو ئاستی

فۆرپموله کردن، لیماکانی فرههنگی له نیوان ئاستی چه مکی و فۆرپموله کردن نیوه ندگیریده کهن (بۆ زانیاری زیاتر بپوانه: مه مموود، ئافیسنا که مال، ۲۰۱۲). پروسه ی تیگه یشتنی ئاخووتن په پیره و ی هه مان رپیره و ی به پروسه دابردن ده کات، به ئاراسته ی پیچه وانه وه. به ره مه یثنانی ئاخووتن سی ئاستی نواندن له خۆده گریت: ئاستی چه مکی، ئاستی (فرههنگی) لیما و ئاستی به کۆدکردنی فۆنۆلۆجی (لیکسیم). چه مک که رهسته یه کی ئه بسترکته له ریگه ی زمانه وه له کاتی دهربرین ده بیته که رهسته یه کی کۆنکریتی (محمدامین، امیر محمد، ۲۰۱۷: ۱۴۱)، چۆن ئاخووه ران ئه م ئاستانه تیده په رین، چۆن چه مکی ئامانج و ئه و نواندنه فرههنگیانه ی، که په یکال له گه ل چه مکه که چالاکده کهن و پاشان سه گمینه فۆنۆلۆجیه په یکاله کانی گری فرههنگی خوازو وه لاویرده کهن؟ چۆن چالاکیوون له نواندنی چه مکیه وه بۆ سه گمینه فۆنۆلۆجیه کان ئاراسته ده ده کهن؟

له سه ر بنه مای مۆدیله جیاوازه کانی ده ستپیداگه یشتنی فرههنگی له تاکزمانه دا زیاتر له گریه کی فرههنگی بۆ گوزارشتکردن له واته/ چه مکیک چالاکده بیته، چالاکیوونی زیاتر له گریه کی فرههنگی پیویستی به میکانیزمی هه لاویرکردنه، تا ده ستپیداگه یشتن بۆ گری فرههنگی ئامانج پووبدات، بۆ نمونه، بۆ گوزارشتکردن له چه مکی (ده ریا) ته نها گری فرههنگی ئامانج چالاکنابیت، کۆمه لیک گری فرههنگی په یوه ندیدار وه کو (ئاو، شه پۆل و ماسی)، که سیمای هاوبه شیان له گه ل گری ئامانج هه ن، له ئاستی فرههنگیدا چالاکده بن، گری فرههنگیه چالاکراوه کان بۆ هه لاویرکردن کتیرکیده کهن، میکانیزمی هه لاویرکردن ئه و گری فرههنگیه ی، که به رزترین ئاستی چالاکیوونی هه یه، هه لاویرده کات و ده ستپیداگه یشتن بۆ گری فرههنگی ئامانج پووده دات (بۆ زانیاری زیاتر له باره ی مۆدیله کانی ده ستپیداگه یشتنی فرههنگی تاکزمانه بپوانه: عبدالرحمن، باخان سرحد، ۲۰۲۴)، ئه گه ر گری فرههنگیه هه لاویرکراوه که گری فرههنگی ئامانج نه بیته، هه له ی ئاخووتنی پووده دات، وه ک له م نموونانه دا دهرده که ویت:

۱- پشیله که ده وه پیت.

۲- سه گه که دهنه رینیت.

له رسته ی یه که مدا وشه ی (پشیله) له بری وشه ی (سه گ) به کاربراره. له رسته ی دووه مدا له باتی وشه ی (شیر) وشه ی (سه گ) به کاره یئراوه. هه له کانی له م چه شنه رهنگانه وه ی شکسته یثنانی میکانیزمی هه لاویرکردنی فرههنگیه له هه لاویرکردنی وشه ی ئامانج.

پشتبەست بە مۆدیلەکانی دەستپیداگەیشتنی فەرەهەنگی جووتزمانە، کە لە بابەتی پیشوودا بە تێروتهسەلی شروڤەکراوە، دەتوانرێت بوتریت جووتزمانەکان بۆ وشە هاوتا وەرگیرانەکان پێرەوی چەمکی هاوبەشیان هەیە، هەر نواندنیکێ چەمکی پەيوەستە بە گری فەرەهەنگیە پەیکالەکانی لە زمانە جیاوازهکانی جووتزمانەدا، جگە لەو نواندە چەمکیانە، کە تایبەتن بە زمانیکێ دیاریکراو، تەنها بە گری فەرەهەنگی یەکیک لە زمانەکان پەيوەستە. پرسیاری وروژینراو لە پرۆسەی دەستپیداگەیشتنی فەرەهەنگی جووتزمانەدا ئەوەیە، چۆن جووتزمانەیهکی کوردی- ئینگلیزی بە شیوەیهکی پێرەوبەندانە لە هەمبەر چەمکی (گۆل) لە دەورووبەرێکدا وشە کوردی (گۆل) لە دەورووبەرێکی دیکەدا وشە ئینگلیزی (flower) بەکاردهیێت، کە هەردوو وشە کە چەمکی هاوبەشیان هەیە؟ ئایا لە جووتزمانەدا پێرەوی چەمکی گری فەرەهەنگی پەیکال لە هەردوو زمانەدا چالاکدەکات، یاخود سنوورداری و تایبەتە بە زمانیکێ دیاریکراو؟ واتە چۆن لە تاکزمانەدا بە چالاکبوونی چەمکی (کتیب) گری فەرەهەنگی (کتیب) و گری پەيوەندیدارەکانی وەکو (پینووس، تیانووس و کتیبخانە) چالاکدەبن، ئایا لە جووتزمانەکاندا بە چالاکبوونی چەمکی (کتیب) جووتە هاوتا وەرگیرانەکان (کتیب) و (book) لە هەردوو زمانەدا چالاکدەبن و کێرکێ لە نیوان ئەم جووتە وشە چالاککراوانە بۆ هەلاویژکردن ڕوودەدات، یاخود تەنها گری فەرەهەنگی پەیکال لە زمانی ئامانج چالاکدەبێت؟ بۆ پەرسفدانەوهی ئەم پرسیارە دوو گریمانە ی دژبەیهک پیشنیارکراوە (Assche et al, 2020: 43):

گریمانە ی یەکەم/ دەستپیداگەیشتنی زمانی هەلاویژکراو (دیاریکراو): جووتزمانەکان تەنها نواندە فەرەهەنگیەکانی زمانی ئامانج چالاکدەکەن.

گریمانە ی دووەم/ دەستپیداگەیشتنی زمانی هەلاویژنەکراو (دیارینەکراو): جووتزمانەکان گری فەرەهەنگیەکانی هەردوو زمانە کە چالاکدەکەن.

لەسەر بنەمای گریمانە ی یەکەم، چالاککردن سنوورداری بە نواندە فەرەهەنگیەکانی زمانی ئامانج، دەستپیداگەیشتنی فەرەهەنگی جووتزمانە هاوشیوەی دەستپیداگەیشتنی فەرەهەنگیە لە تاکزمانەدا، پێرەوی چەمکی نواندە فەرەهەنگیەکانی زمانی ئامانج چالاکدەکات، ڕیگری لە چالاکبوونی نواندە فەرەهەنگیەکانی زمانی ئامانج دەکات، ئەم چالاکنەبوونە نواندە فەرەهەنگیەکانی زمانی ئامانج ڕیگە بە جووتزمانە دەدات، هاوشیوەی تاکزمانە کاربەکن، بۆ نمونە، جووتزمانەیهکی کوردی- ئینگلیزی لە کاتی ئاخوتن بە زمانی کوردی بە چالاکبوونی چەمکی (ئاو) چالاکبوون بۆ گری فەرەهەنگی (ئاو) و وشە پەيوەندیدارەکانی سنوورداریبێت و پیشگیری لە چالاکبوونی هاوتا

وهرگیرانه‌که‌ی (water) له زمانی ئینگیزی ده‌کریت. به پیچه‌وانه‌وه له گریمانه‌ی دووهمدا به چالاکبوونی چه‌مکیک چالاکبوون بۆ گری فەرهنگیی په‌یکاله‌کانی له هەردوو زمانه‌که‌دا بڵاوده‌بیته‌وه، ده‌ستپیداگه‌یشتنی فەرهنگیی جووتزمانه له تاکزمانه جیاوازه، هاوکات هەردوو زمانه‌که چالاکده‌بن، گری فەرهنگیی په‌یکال له زمانی نائامانج وهک رکابه‌ر کارده‌که‌ن، له قوناغه‌کانی دواتردا ده‌چه‌پینرین و کپده‌کرین (costa 411: et al, 2000)، بۆ نمونه، جووتزمانه‌یه‌کی کوردی- ئینگیزی به چالاکبوونی چه‌مکی (میژ) وشه‌ هاوتا وهرگیرانه‌کانی (میژ) و (table) له هەردوو زمانه‌که‌دا چالاکده‌کات، کبیرکی له نیوان ئەم گری فەرهنگیی چالاکراوانه‌ پووده‌دات، له قوناغه‌کانی دواتردا ته‌نها گری ئامانج هه‌لاویرده‌کریت.

له‌سه‌ر بنه‌مای مۆدیله‌ نوییه‌کانی ده‌ستپیداگه‌یشتنی فەرهنگیی جووتزمانه، پیره‌وی چه‌مکی نواندنه‌ فەرهنگیی په‌یکاله‌کانی له هەردوو زمانه‌که‌دا چالاکده‌کات، واته چه‌مکیکی چالاککراو چالاکبوون بۆ نواندنه‌ فەرهنگیی په‌یوه‌ندیداره‌کانی له زمانی یه‌که‌م و دووهمدا بڵاوده‌کاته‌وه (Green, 1986, 1998; De Bot, 1992; De Bot & Schreuder, 1998; Poulisse, 1999; Costa, Caramazza & Sebastian-Galles, 2000; Gollan & Kroll, 2001; Colome, 2000).

له کاتی به‌ره‌مه‌ینانی زمانیکی دیاریکراودا له لایه‌ن جووتزمانه‌که‌نه‌وه هەردوو پیره‌وه فەرهنگیی هاوکات چالاکده‌بن و له ده‌روازه‌کانی هەردوو پیره‌وه فەرهنگیی که به‌ دوای ده‌روازه‌ی گونجاودا ده‌گه‌رین. زۆریک له‌و به‌لگه‌ ئەزمونیانه‌ی، که پشتگیری له چالاکبوونی هاوکاتی هەردوو زمانه‌که له ئاوه‌زی جووتزمانه‌دا ده‌که‌ن، شیوازه‌کانی (ده‌ستی‌وه‌ردانی وشه‌- وینه، هه‌لخلیسکاندن‌ی زمان، دیارده‌ی له‌سه‌ر زمان، به‌پروسه‌دابردنی وشه‌ هاو‌پیشه‌کان، کاریگه‌ریتی هاوسییه‌تی نیوان زمانی و لیکچوونی فۆنیمی وشه‌کان به‌بی تیکچرژانی واتایی) به‌کار‌دینن، بۆ راس‌تان‌دن‌ی چالاکبوونی هاوکاتی گری فەرهنگیی که هەردوو زمانه‌که.

له تیگه‌یشتنی ئاخاوتندا ئاراسته‌ی چالاککردن پیچه‌وانه‌یه، له پیره‌وی فۆنۆلۆجیه‌وه بۆ پیره‌وی چه‌مکی ده‌روات. گوینگر هیچ کۆنترۆلیکی به‌سه‌ر ئەو زمانه‌دا نییه، که وشه‌کانی پیتیکرده‌ده‌کریت، مۆدیله‌کانی ناسینه‌وه‌ی وشه له جووتزمانه‌دا گریمانه‌ده‌که‌ن، که له تیگه‌یشتنی ئاخاوتندا لیشاوی چالاککردن تایبه‌ت نییه به زمانیکی دیاریکراو، زنجیره‌یه‌ک ده‌نگ گری فەرهنگیی که هەردوو زمانه‌که هاوکات چالاکده‌کات به‌بی له‌به‌رچاوگرته‌ی زمانی به‌کارهاتوو، له ناسینه‌وه‌ی وشه‌کاندا، که قوناغی سه‌ره‌تایی تیگه‌یشتنی ئاخاوتنه، سنووری نیوان زمانه‌کان به‌تووندی جیانا‌کریته‌وه و ئەم چالاکبوونه‌ هاوکاته

دەبیتەھۆی کارلیکی زمانی لە ئاستە جیاوازه‌کانی به‌پرۆسه‌دابردن، ئەمه‌ش ئەوه دەرده‌خات، که ناسینه‌وه‌ی وشه‌ خودکارانه‌یه و هه‌لاوێژنه‌کراوه (پورمحمد، ۱۳۹۹: ۳۶۵).

هه‌لاوێرکردنی فەرھەنگی بە میکانیزمی پاش چالاککردنی گری فەرھەنگییەکانی ھەردوو زمانەکان دادەنرێت. هه‌لاوێرکردنی فەرھەنگی میکانیزمیکی بنەرەتییە، ئاخیوەر لە ڕێگەی ئەم میکانیزمەو و شەه‌ی گونجاو لە زمانی ئامانج بەدەستدەھێنێتەو، کە لەگەڵ مەبەستی پەییوەندیکردنەکاندا دەگونجێت. واتە میکانیزمی هه‌لاوێرکردن بەرپرسە لە هه‌لاوێرکردنی گونجاوترین گری فەرھەنگی لە نیوان نواندنە فەرھەنگییە چالاکراوەکان (Costa & Santesteban, 2004: 492). بۆ جووتزمانە ئەم میکانیزمە ئالۆزترە و هه‌لاوێرکردنەکان لە چوارچیوەی دوو زماندا، لە کاتیگدا گری فەرھەنگییەکانی ھەردوو زمانەکان چالاکدەبن، دەبێت گری فەرھەنگی گونجاو لە زمانی ئامانجدا هه‌لاوێرکری، بەو واتایە ئەرکی ئەم میکانیزمە تەنھا هه‌لاوێرکردنی گری فەرھەنگی ئامانج بۆ چەمکی چالاکراو نییە، بەلکو دەبێت ئەو گری فەرھەنگییە لە زمانی ئامانجدا هه‌لاوێرکات و ڕیگری لە دەستیوەردانی یەکە فەرھەنگییەکانی زمانی ناامانج بکات.

له میکانیزمی هه‌ل‌اویرکردندا تیشکده‌خزیت‌ه‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، که‌ گری ف‌ه‌ره‌ه‌نگیه‌ چ‌الاک‌راوه‌کانی زمانی نا‌ئامانج له‌ کاتی هه‌ل‌اویرکردندا کی‌پرکی‌ده‌که‌ن، یاخود نه‌خ‌یر؟ به‌شیک له‌ م‌ؤدیل‌ه‌کانی ده‌ست‌پیداگه‌یش‌تنی ف‌ه‌ره‌ه‌نگی جووت‌زمانه‌ گریمانه‌ده‌که‌ن، که‌ میکانیزمی هه‌ل‌اویرکردنی ف‌ه‌ره‌ه‌نگی تایبه‌ته‌ به‌ زمانیکی دیاریک‌راو و به‌ته‌واوی هه‌ل‌اویرکردن ب‌ؤ یه‌ک زمان سنوورداره. به‌پ‌چه‌وانه‌وه‌، به‌شیکی تر له‌ م‌ؤدیل‌ه‌کان گریمانه‌ده‌که‌ن، که‌ میکانیزمی هه‌ل‌اویرکردن هاوشی‌وه‌ی میکانیزمی چ‌الاک‌کردن تایبه‌ته‌ نییه‌ به‌ زمانیکی دیاریک‌راو، پاش کی‌پرکی‌کردنی گری ف‌ه‌ره‌ه‌نگیه‌کانی هه‌ردوو زمانه‌که‌ ریگریکردن ج‌یه‌ج‌یده‌گریته‌ (La Heij, 2005: 303). ئه‌م دوو گریمانه‌یه‌ چ‌ونه‌تی کارکردنی میکانیزمی هه‌ل‌اویرکردنی ف‌ه‌ره‌ه‌نگی جووت‌زمانه‌یان جیاواز له‌یه‌ک‌تر ر‌افه‌کردوه‌، له‌ گریمانه‌ی یه‌که‌مدا هه‌ل‌اویرکردنی ف‌ه‌ره‌ه‌نگی جووت‌زمانه‌ هاوشی‌وه‌ی هه‌ل‌اویرکردنی ف‌ه‌ره‌ه‌نگی تاک‌زمانه‌ کارده‌کات، ته‌نها چ‌الاک‌بوونی گری ف‌ه‌ره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی ئامانج له‌به‌رچ‌اوده‌گریته‌، گری ف‌ه‌ره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی نا‌ئامانج ب‌ؤ هه‌ل‌اویرکردن کی‌پرک‌یناکه‌ن، به‌مه‌ش وشه‌کانی زمانی نا‌ئامانج ده‌ست‌یوه‌ردان له‌ هه‌ل‌اویرکردنی وشه‌کانی زمانی ئامانج ناکه‌ن. له‌ گریمانه‌ی دووه‌مدا چ‌الاک‌بوونی وشه‌کانی په‌یوه‌ست به‌ نواندنه‌ چه‌مکیه‌که‌ له‌ هه‌ردوو زمانه‌که‌دا له‌به‌رچ‌اوده‌گریته‌، وشه‌کانی هه‌ردوو زمانه‌که‌ کی‌پرکی‌ده‌که‌ن ب‌ؤ هه‌ل‌اویرکردن، کارکردنی وشه‌کانی زمانی نا‌ئامانج وه‌ک رکابه‌ر، له‌ هه‌ل‌اویرکردنی ف‌ه‌ره‌ه‌نگیدا هه‌بوونی میکانیزمی ریگریکردن ب‌ؤ کی‌کردنی

وشه‌کانی زمانی نائمانج پیوخته، ده‌ستپیداگه‌یشتنی فره‌ه‌نگی جیاواز له تاکزمانه‌کان میکانیزمی ریگریکردن له‌خوده‌گریته.

مؤدله نوییه‌کانی ده‌ستپیداگه‌یشتنی فره‌ه‌نگی پشتگیری نه‌و تیروانینه ده‌که‌ن، که که گری فره‌ه‌نگی چالاکراوی ه‌ردوو زمانه‌که بو ه‌لاویزکردن کیپرکیده‌که‌ن (Dell, 2001; Levelt, 1997; Caramazz, 1992; Roelofs, 1986). نه‌م لیکولینه‌وه پشتبه‌ست به تیور و مؤدله نوییه‌کان و به‌لگه نه‌زمونییه‌کان له‌سه‌ر گریمانه‌ی کیپرکیکردنی گری فره‌ه‌نگیه‌کانی ه‌ردوو زمانه‌که بو ه‌لاویزکردن کارده‌کات. له کاتی کیپرکیکردنی گریکانی ه‌ردوو زمانه‌که له ه‌ه‌نگاوی یه‌که‌مدا، بو ه‌لاویزکردن پشت به ئاستی چالاکبونی گری فره‌ه‌نگیه‌کانی ه‌ردوو زمانه‌که ده‌به‌ستریته، نه‌گه‌ر ئاستی چالاککردنی وشه‌کانی زمانی ئامانج به‌راورد به وشه‌کانی زمانی نائمانج زیاتریته، ه‌لاویزکردن خیراتر و ئاسانتره، به پیچه‌وانه‌وه، نه‌گه‌ر ئاستی چالاککردنی وشه‌کانی زمانی ئامانج وشه‌کانی زمانی نائمانج هاوشیوه‌بن یاخود جیاوازی نیوانیان که‌مبیت، ه‌لاویزکردن دژواره‌بیت (313: costa, 2005). نه‌گه‌ر ه‌ردوو هاوتا وه‌رگیرانه‌که ئاستی چالاکبونیان هاوشیوه یاخود جیاوازی له نیوانیاندا که‌مبیت، چون ریگری له گری فره‌ه‌نگی زمانی نائمانج ده‌گریته، تا ده‌ستیوه‌ردان و ه‌له‌ی زمانی نه‌یه‌ته‌ئاراهه؟ تایبه‌تمه‌ندی گرنکی ده‌ستپیداگه‌یشتنی جوتزمانه‌کان نه‌وه‌یه، که به ئاسانی نه‌م بارودوخه به‌رزه‌فنده‌که‌ن و ریگری له ده‌ستیوه‌ردانی گری فره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی نائمانج ده‌کات.

دوو میکانیزمی سه‌ره‌کی بو دلنیاوون له ه‌لاویزکردنی گری فره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی ئامانج و ریگریکردن له ده‌ستیوه‌ردانی گری فره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی نائمانج پیشیارکران:

میکانیزمی یه‌که‌م/ میکانیزمی چالاککردن به ئاستی جیاواز، گری فره‌ه‌نگیه‌کانی ه‌ردوو زمانه‌که به یه‌کسانی چالاکنا‌بن، نه‌گه‌ر په‌یامی پیش زمانی تایبه‌تمه‌ندی زمانیکی دیاریکراوی تیدابیت، ئاستی چالاکبونی گری فره‌ه‌نگیه‌کانی زمانه جیاوازه‌کان ده‌گوریت، له پرۆسه‌ی به‌ره‌مه‌ینانی ئاخوتندا ده‌گریته ئاستی چالاکبونی گری فره‌ه‌نگیه‌کانی زمانیک به‌راورد به گری فره‌ه‌نگیه‌کانی زمانیکی دیکه به‌زتریته، (694: Wei, 2002). توانای جیاکردنه‌وه‌ی زمانه‌کان له‌سه‌ر بنه‌مای ئماژه زمانیه‌کان له ئاستی چه‌مکیدا سه‌رچاوه‌ده‌گریته، شکسته‌ینان له به‌کاره‌ینانی ئماژه‌ی دروست ده‌گریته به شیوه‌ی ه‌ره‌مه‌کی ده‌ستپیداگه‌یشتن بو گری فره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی نائمانج رووبدات (303: La Heij, 2005). ئاستی چالاکبونی گری فره‌ه‌نگیه‌کان

بۆ هه‌لاوێرکردن گۆراوێکی گرنه‌گه‌، ئه‌و وشه‌یه‌ی به‌رزترین ئاستی چالاککردنی هه‌بێت، هه‌لاوێرده‌کریت، ئه‌و وشانه‌ی ئاستی چالاکبوونیان که‌مه‌، کپده‌کرین، به‌ پشتبه‌ستبه‌ستن به‌ به‌رزترین ئاستی چالاککردن، هه‌لاوێرکردن پرۆسه‌یه‌کی ساده‌ده‌بێت، به‌ نمونه‌، جوتزمانه‌یه‌کی کوردی- ئینگلیزی له‌ به‌ره‌مه‌یه‌نانی ئاخاوتن به‌ زمانی کوردی بۆ گوزارشتکردن له‌ چه‌مکی (میوه‌)، پشتبه‌ست به‌ ئماژه‌ و ده‌وروبه‌ره‌ زمانیه‌که‌ ئاستی چالاکبوونی وشه‌ کوردیه‌که‌ (میوه‌) به‌رزتره‌ له‌ ئاستی چالاکبوونی هاوتا وه‌رگیرانه‌که‌ی (fruit) له‌ زمانی ئینگلیزیدا، وشه‌ی (میوه‌) هه‌لاوێرده‌کریت و هاوتا وه‌رگیرانه‌که‌ی (fruit) کپده‌کریت، واته‌ ئه‌و راده‌ جیاوازه‌ی چالاککردنی گری فهره‌ه‌نگیه‌کان ده‌توانیت ئه‌وه‌ ده‌سته‌به‌ربکات، که‌ ئه‌و گری فهره‌ه‌نگیه‌ی ئاستی چالاکبوونیان به‌رزتره‌، ده‌ستپیداگه‌یشتن بۆیان رووده‌دات.

میکانیزمی دووهم/ میکانیزمی کۆنترۆڵکردن- ڕیگریکردنه‌، که‌ پرۆسه‌یه‌کی ڕیگره‌، کار له‌سه‌ر نوانده‌ فهره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی نائامانج ده‌کات، ئاستی چالاککردنی نوانده‌ فهره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی نائامانج که‌مه‌دکاته‌وه‌، تا بتوانیت کپکرین، به‌مه‌ش ئاستی چالاکبوونی نوانده‌ فهره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی نائامانج به‌راورد به‌ نوانده‌ فهره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی نائامانج زیاده‌دکات، به‌مه‌به‌ستی دلنیاوون له‌وه‌ی، که‌ وشه‌ی هه‌لاوێرکراو له‌ زمانی نائامانج (Costa, 2005: 315). به‌و واتایه‌ی جوتزمانه‌کان هه‌لاوێرکردنی فهره‌ه‌نگی ڕیکده‌خه‌ن، به‌که‌مکردنه‌وه‌ی ئاستی چالاککردنی گری فهره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی نائامانج، به‌م که‌مکردنه‌وه‌ ده‌توانن نوانده‌ فهره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی نائامانج کپکه‌ن، ئه‌مه‌ش له‌ ڕیگه‌ی میکانیزمی کۆنترۆلی- ڕیگریکردن ئه‌نجامده‌دریت. کۆنترۆڵکردن میکانیزمی سهره‌کیه‌ له‌ ده‌ستپیداگه‌یشتنی فهره‌ه‌نگی جوتزمانه‌، هه‌لاوێرکردنی فهره‌ه‌نگی له‌ زمانی نائامانجدا ده‌سته‌به‌رده‌کات، له‌ ده‌ستیوه‌ردانی زمانی نائامانج تا راده‌یه‌کی زۆر ڕیگریده‌کات.

Green (1986) و (1998) مۆدیلی کۆنترۆڵکردن- ڕیگریکردنی (inhibitory- control model) له‌ به‌پرۆسه‌دا بردنی جوتزمانه‌دا خسته‌روو، چوارچێوه‌یه‌که‌ روونیده‌کاته‌وه‌، که‌ چۆن جوتزمانه‌کان دوو زمان به‌پێوه‌ده‌به‌ن و کۆنترۆڵیده‌که‌ن، زمانیک به‌بی ده‌ستیوه‌ردانی زمانه‌که‌ی دیکه‌ به‌کارده‌هێنن. ڕیگریکردن کاردانه‌وه‌یه‌که‌، که‌ دوا‌ی چالاککردنی نوانده‌ فهره‌ه‌نگیه‌کانی هه‌ردوو زمانه‌که‌ جیه‌جیه‌دکه‌ریت، گری فهره‌ه‌نگیه‌کانی زمانی نائامانج ڕیگریده‌کرین، راده‌ی ڕیگریکردن له‌ زمانیکدا به‌ ئاستی لیها‌توویی تاک‌ی جوتزمانه‌ په‌یوه‌سته‌ (Costa & Santesteban, 2004: 492-493)، به‌و واتایه‌ی ڕیگری له‌ وشه‌کانی زمانی بالاده‌ست که‌ ئاستی چالاکبوونیان به‌ هۆکاری

به کارهیتانی زیاتر و په یوهندی به هیزیان له گه ل چه مکه ئاوه زییه کان به رزتره، سه ختتره، ئه مه ش وا دهکات، راده ی ریگریکردنه که له کاتی به کارهیتانی زمانی ژیرده ست زیاتریت، بو نمونه جووتزمانه ی بالاده ست له کاتی به کارهیتانی زمانی دووهدا ریگریکردنیکی به هیزی پیویسته، به لام جووتزمانه هاوکات و هاوئاسته کان پیویستیان به راده ی ریگریکردنی که متر هیه، تا پیشگیری له دهستیوهردان و هه له ی زمانی بکن.

مؤدیلی کونترپولکردن- ریگریکردن له سهر بنه مای چهند ئاستیکی کونترپولکردن بنیاتنراوه، بو هه لاویرکردنی فرههنگی و ریگریکردن له دهستیوهردان پشت به نیشانه زمانیه کان، سکیما ئه رکییه کان و پیړه وی سهرنجی چاودیږی ده به ستریت. به پیی ئه م مؤدیله وشه کانی ههر زمانیک له ریگی نیشانه زمانیه کان نیشانه ده کری، ئه م نیشانه دیاریده کهن، که وشه ی خوازاو به کام زمانی جووتزمانه په یوهسته، پیړه وی چه مکی گری فرههنگیه کانی ههر دوو زمانه که له ئاستی فرههنگی چالاکدهکات و کیپرکی له سهر هه لاویرکردن ده کهن، ئه و یه که کیپرکیکه رانه ی، که نیشانه ی په یوه ست به زمانی نا ئامانجیان هیه، ریگریانلیده کریت، تا دهستیپیداگه یشتن بو وشه ی ئامانج پروودات. سکیما ئه رکییه کانی زمان وهکو کونترپولی ریگریکه ر یارمه تیدهرن بو کپکردن و وه لانانی گری فرههنگیه کانی زمانی نا ئامانج، تا گری فرههنگی له زمانی ئامانج هه لاویربکریت، پاشان له رووی فونولوجیه وه به کودده کریت (Schwieter & Ferreira, 194-195: 2016) و دهستیپیداگه یشتن بو زانیاریه فونولوجیه گونجاوه کان، که وشه ی ئامانج پیکنده یینن، پروودات. له م مؤدیله دا ئاستی فرههنگی ئه و ئاستیه، که ریگریکردن تییدا پروودات، چالاککردنی سه گمینته فونولوجیه کان بو گری فرههنگی گونجاو سنوورداره، تاکه زانیاری فونولوجی، که چالاکده ییت، هاوتایه له گه ل گری فرههنگیه کانی زمانی ئامانج (Costa, 2005: 315). به پیی ئه م گریمانیه پرۆسه ی هه لاویرکردن وهکو پالیوگه یه ک کاردهکات له بلاوبونه وه ی چالاککردنی یه که ی نا ئامانج له ئاستی فرههنگیه وه بو ئاستی به کودکردنی فونولوجی ریگریدهکات، تنها سیما فونولوجیه کانی زمانی ئامانج چالاکده بن. ئه م گریمانیه ناته بایه له گه ل ئه نجامی ئه و لیکولینه وانه ی، که ده ریانخستووه، نواندنه فونولوجیه کانی گری فرههنگیه کانی زمانی نا ئامانج چالاکده بن، به لام ئاستی چالاکبوونی سیما فونولوجیه کانیا ن به راورد به سیما فونولوجیه کانی زمانی ئامانج که متره، به پیی ئه م تیروانینه هه لاویرکردن له ئاستی به کودکردنی فونولوجی پروودات، نه ک ئاستی فرههنگی.

پیړه وی سهرنجی چاودیږی به رپر سیاره له کونترپولکردنی سهرنجدان، به تاییه ت له و ئه رکانه ی، که پیویستیان به کونترپولی جیه جیکردن هیه، کارکردنی ئه م پیړه وه به

شيوهيه کی کاریگر له ږوودانی چهشنهکانی ههلهی زمانی ږیگریدهکات، هر تیچوونیک یان سستییهک له پیړهوی سهرنجی چاودیږی دهکریټ بېتههوی دروستبوونی ههله وهک تیکهلکردنی زمانهکان، هم پیړهوه له چوارچیوهی گورینی زماندا له زمانی یهکهه ټو زمانی دووهم یاخود بهپیچهوانهوه ږولیکی گرنګ دهگریټ (Traxler, 2012: 431-432). هم میکانیزمانه ی ږیگریکردن، که باسیانلیوهکرا، ټو نهو نواندنه چهمکیه هاوبهشانهیه که به گری فهرههنگیهکانی ههردوو زمانهکه پهیوهستن، ههلاویرکردن ټو وشه پهیکالهکانی نهو چهمکانه ی، که تاییهتن به زمانیکی دیاریکراو بهی ږوسه ی ږیگریکردن بهدهستدیت، تنها گری فهرههنگی زمانیکی دیاریکراو چالاکدهبیټ، پیویست به جیاکردنهوهی زمانهکان ناکات. بهپی مودیلی Green (1998) نهو چهمکانه ی تاییهتن به زمانیکی دیاریکراو، گری فهرههنگیه پهیکالهکانیان به نیشانه ی زمانی زمانیکی دیاریکراو نیشانهکراون، له ږیگه ی میکانیزمی پشکین، ټو دلنیاوون له چالاکبوونی گری فهرههنگی ثامانچ پشکیندهکریټ.

پاش بهجیهینانی میکانیزمهکانی چالاککردنی گری فهرههنگیهکان، کونټرولکردنی یهکه کیپرکیکه رهکان و ههلاویرکردنی فهرههنگی تاکی جووتزمانه دهستپیداګه یشتنی فهرههنگیان ټو یهک زمان سنوورداردهکن و گری فهرههنگی گونجاو له زمانی ثامانچ بهسه رکه وتووی بهدهستدهیینهوه.

نهجامهکان

۱- جووتزمانه ی بالادهست، که ئاستی زانیاری زمانی دووهمیان له ئاستیکی نرمدايه ، پشت به زانیارییهکانی زمانی یهکهه له بهږوسه دابرنی زمانی دووهم دههستن، هم پشتبهستنه دهکریټ ههلهی زمانی بهینیتهئاراه، بههوی دهستیوهردانی زمانی یهکهه و جیهه جیکردنی ستراتیجیهکانی زمانی یهکهه له بهکارهینانی زمانی دووهمدا سهراچاودهگریټ، به ئاشنابوون و بهرکهوتنی زیاتر و زیاتربوونی نهزموونی جووتزمانه لهگهل زمانهکهدا، فیرخوازان توانا و توانستیان له زمانی دووهم زیاددهکات، لهسه ر بنهمای زانیاری و داتاکانی زمانی دووهم ږوسه زمانیهکان بهجیدههینیت، ههله زمانیهکان کهمدهبیتهوه.

۲- جووتزمانه هاوئاستهکان، که له فیربوونی زمانی دووهمدا له ئاستی پههسه ندوودان، پشت به سی نواندنی چهمکی دههستن: نواندنه چهمکیه یهکسانهکان، نواندنه چهمکیه بهشهکیهکان و نواندنه چهمکیهکانی تاییهت به زمانیکی دیاریکراو.

۳- جووتزمانه كان له بهجتهينانى پرۆسه زمانيه كانى تيگه يشتن و بهرهمينانى ئاخوتندا به زمانىكى ديارىكراو، گري فهرهنگيه كانى هردوو زمانه كه چالاكده كن و بو ههلاويرکردن كيپرکيده كن، تا گري فهرهنگى گونجاو له زمانى ئامانج ههلاويرده كريت.

سه رچاوه كان

- محمد امين، امير محمد (۲۰۱۷)، رههه ندى زمان و بير له زانستى زماندا، مجله جامعه کرکوک / للدراسات الانسانية، ۱۲(۱)، ۱۲۴-۱۴۷.

- مهحمود، ئافيسا كه مال (۲۰۱۶)، پيكدچا پوونه كانى نيوان فهرهنگى ئاوهرى و په نابه ريتى زمانى، گوڤارى زانكوى سليمانى، ۵۰، ۲۷-۴۴.

- مهحمود، ئافيسا كه مال (۲۰۱۲)، پرۆسه سايكولوژييه كان له زمانى كوردیدا، له ریا، سليمانى.

- كريم، ئاسو عبدالرحمن و حاجى فهره ج، شاخه وان جه لال (۲۰۲۲)، ستراتيزه كانى فيربوونى زمانى دووهم، مجله جامعه کرکوک / للدراسات الانسانية، ۱۷(۱)، ۳۴۰-۳۷۲.

- عبدالرحمن، باخان سرحد (۲۰۲۴)، په پيپردينى ئاخوتنى و دهستپيداگه يشتنى فهرهنگى له زمانى كوردیدا، تيزى دكتورا، كوليزى زمان، زانكوى سليمانى.

- الله كرمى، آزاد؛ على آبادى، خديجه؛ صحرايى، رضامراد و دلاور، على (۱۳۹۷)، آموزش به زبان مادری در نظام آموزش رسمی کشور: فرصت یا تهدید؟، فصلنامه نوآوری های آموزشی، ۶۵، ۴۳-۷۴.

- استانیبرگ، دنى، مترجم: گلفام، ارسلان (۱۴۰۰)، درامدى بر روانشناسى زبان، چاپ سيزدهم، مشعر، تهران.

- پورمحمد، مهدى (۱۳۹۹)، روانشناسى زبان، چاپ دوم، مشعر، تهران.

- حسين زاده، كوثر؛ خليلى نژاد، فاطمه و سعیدی، پرنيان (۱۴۰۱)، تاثير زبان دوم بر توانايى شناختى و بهبود حافظه، مطالعات روانشناسى و علوم تربيتى، ۸(۴)، ۳۴۰-۳۵۱.

- منصوريان، فريبا و محمدى افشار، هوشنگ (۱۳۹۴)، تفاوت يك زبانه ها و دو زبانه ها از نظر يادگيرى دستور زبان فارسى، دهمين همایش بين المللى ترويج زبان و ادب فارسى، دانشگاه محقق اردبیلی، ۸۱۸-۸۳۳.

- محمدزاده، محمد رضا (۱۴۰۰)، دوزبانگی و چندزبانگی در مدارس، نهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران، ۱-۱۴.
- کریستال، دیوید، مترجم: ربیع، علی (۱۳۹۳)، زبان چگونه کار می کند، علمی، تهران.
- کولز، ایچ ویند، مترجم: احدی، حوریه (۱۳۷۹)، روان شناسی زبان، پارسی، تهران.
- واعظی، شهین؛ ذوالفقاری اردچی، فاطمه و رحیمی، ابراهیم (۱۳۹۱)، پردازش ذهنی در کودکان دوزبانه و تک زبانه، تفکر و کودک، ۳(۱)، ۱۱۹-۱۳۴.
- Assche, E.V.; Brysbaert, M. & Duyck, W. (2020), Bilingual Lexical Access, discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/338404881>, 42-68.
- Bloomfield, L. (1933), Language, George Allen & Unwin LTD, London.
- Bialystok, E. (2001), Bilingualism in development: language literacy and cognition, Cambridge University Press, Cambridge.
- Costa, A. (2005), Lexical Access in Bilingual Production. In Kroll, J.F. & De Groot, A.M. (Eds), The Handbook of Bilingual: psycholinguistic Approaches, (309-325). New York: Oxford University press.
- Costa, A.; Colomé, À. & Caramazza, A. (2000), Lexical Access in Speech Production: The Bilingual Case, *Psicológica*, 21, 403-437.
- Costa, A. & Santesteban, M. (2004), Lexical access in bilingual speech production: Evidence from language switching in highly proficient bilinguals and L2 learners, *Journal of Memory and Language*, 50, 491-511.
- Dong, Y.; Gui, SH. & Macwinney, B. (2005), Shared and separate meaning in the bilingual mental lexicon, *Bilingualism: Language and Cognition*, 8(3), 221-238.
- Dulay, H.C. & Burt, M.K (1972), Goofing: An indicator of children's second language learning strategies, *Language Learning*, 22(2), 235-252.
- Ecke, P. (2009), The tip-of-the- tongue phenomenon as a window on (Bilingual) Lexical Retrieval. In Pavlenko, A (Eds.), The bilingual mental lexicon: interdisciplinary approaches (pp. 185-208). Bristol: Multilingual Matters.

- Ferreira, R.C. & Mozzillo, I. (2021), Conceptual Transfer: Linguistic Relativity in Second Language Learning. In Alfa: Revista de Linguística (São José do Rio Preto) 65, e12799, 1-20.
- Green, D.W. (1986). "Control, activation and resource". Brain and Reprinted. In Wei, L. (Eds). The Bilingualism Reader (pp. 371-383). Routledge: London.
- Green, D.W. (1998). "Mental control of the bilingual lexico-semantic system" Bilingualism: Language and Cognition, 1, 67-81.
- Goksan, S.; Argyri, F; Clayden, G.D; Liégeois, F & Wei, L (2020), early childhood bilingualism: effects on brain structure and function, F1000 Research, 1-14.
- Grosjean, F. (1989), Neurolinguistic, Beware! The Bilingual Is Not Two Monolingual in one person, Brain and Language, 36, 3-15.
- Heredia, R.R. & Brown, J.M. (2006), Bilingual Memory. In Bahita, T.K. & Ritchie, W.C. (Eds), The Handbook of Bilingualism and Multilingualism (pp. 225-250). Malden: Wiley- Blackwell.
- Heredia, R.R. & Cieślicka, A.B. (2014), Bilingual Memory Storage: Compound- Coordinate and Derivatives. In R. R. Heredia & J. Altarriba (Eds.), *Foundations of bilingual memory* (pp. 11–39). Springer Science + Business Media.
- Hermans, D.; Bongaerts, T., De Bot, K. & Schreuder, R. (1998), Producing words in a foreign language: Can speakers prevent interference from their first language? Bilingualism: Language and Cognition, 1(3), 213-229.
- Jared, D.; Poh, R.P.Y. & Paivio, A. (2013), L1 and L2 picture naming in Mandarin-English bilinguals: A test of Bilingual Dual Coding Theory, Bilingualism: Language and Cognition, 16(2), 383-396.
- Jarvis, S. (2009), Lexical Transfer. In Pavlenko, A. (Eds), The Bilingual Mental Lexicon (pp. 99-124). Cromwell press Ltd, Britain.
- Jiang, N. (2000), Lexical Representation and Development in a Second Language, Applied Linguistic, 21(1), 47-77.
- Kroll, J.F. & Stewart, E. (1994), Category Interference in Translation and Picture Naming: Evidence for Asymmetric Connections between Bilingual Memory Representations, Journal of Memory and Language, 33, 149-174.

- La Heij, W. (2005), Selection Processes in Monolingual and Bilingual Lexical Access. In Kroll, J.F. & De Groot, A.M. (Eds), *The Handbook of Bilingual: psycholinguistic Approaches*, (289-307). New York: Oxford University press.
- Loebell, H. & Bock, K. (2003), Structural priming across languages, *Linguistics*, 41(5), 791-824
- Menenti, L. & Indefrey, P. (2006), L2-L1 Word Association in bilinguals: Direct Evidence, *Nijmegen CNS*, 1(1), 17-24.
- Pavlenko, A. (2009), Conceptual Representation in the Bilingual Lexicon and Second Language Vocabulary Learning. In Pavlenko, A. (Eds), *The Bilingual Mental Lexicon* (pp. 125-160). Cromwell press Ltd, Britain.
- Roelofs, A. (2003), Shared phonological encoding processes and representations of languages in bilingual speakers, *Language and Cognitive Processes*, 18(2), 175-204.
- Schwieter, J.W. & Ferreira, A. (2016), Effects of cognitive control, lexical robustness, and frequency of codeswitching on language switching. In book: *Cognitive Control and Consequences of Multilingualism* (pp.193-216). Publisher: John Benjamins Publishing.
- Traxler, M.J. (2012), *Introduction to psycholinguistics: Understanding Language Science*, Wiley-Blackwell Publishing, Chichester, West Sussex, UK.
- Wei, L. (2020), The Bilingual Mental Lexicon and Lemmatic Transfer in Second Language, *English Language Teaching and Linguistics Studies*, 2(3), 43-63.
- Wei, L. (2002), The Bilingual Mental Lexicon and Speech Production process, *brain and language*, 81(1-3), 691-707.
- Weinreich, U. (1979), *Language in contact: Findings and problems*, Mouton publishers, The Hage, Paris, New York.
- Ying, Zha. (2017), The Representation of Bilingual mental Lexicon and English vocabulary Acquisition, *Canadian center of Science and Education*, 10(12), 24-17.